

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

K problematice toponym

Vypracovala: Ivana Veselá

Vedoucí práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

České Budějovice 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Mileně Noskové, Ph.D., za její cenné rady, připomínky a vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat za pomoc panu Mgr. Jiřímu Jelínkovi, zaměstnanci Státního okresního archivu v Jihlavě. Poté bych ráda poděkovala za cenné informace panu Františku Vlkovi, který dříve působil jako moravskobudějovický kronikář. Velký dík patří také mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 13. 4. 2016

.....

Ivana Veselá

Anotace

Bakalářská práce se zabývá popisem vybraných atributivních urbanonym ve dvou městech kraje Vysočina. Cílem práce je tedy zmapovat uliční názvosloví obsahující atribut, a to z hlediska historického vývoje a sémantické motivace. Práce je rozčleněna do dvou částí. Teoretický oddíl se zabývá onomastikou jako vědní disciplínou, její historií a osobnostmi, její charakteristikou, základním dělením a funkčností. Další část teoretického oddílu se věnuje otázce toponym, konkrétně atributivním urbanonymům, objasnění jejich vývoje a četnosti výskytu v České republice. Druhá část jest částí praktickou zabývající se atributivními urbanonymy v rodném kraji Vysočina.

Klíčová slova: onomastika, toponyma, atributivní urbanonyma, motivace pojmenování, historie pojmenování

Annotation

This dissertation deals with a description of the attributive urbanonyms in two cities of Vysočina region. Accordingly, the aim of this work is to chart the street nomenclature using the attribute, namely in terms of historical development and semantic motivation. This work is divided into two parts. The theoretical section follows up onomastics as a discipline, its history, personalities, as well its characteristic, basic division and functionality. The next part of theoretical section is about toponyms, specifically attributive urbanonyms, making clear their progression and frequency in the Czech republic. The second part is the practical part dealing with attributive urbanonyms in my home region Vysočina.

Key words: onomastics, toponyms, attributive urbanonyms, motivation of name, history of naming

Obsah

1. Úvod	8
2. Teoretická část	11
2.1. Onomastika	11
2.1.1. Předmět onomastiky	12
2.1.2. Funkce v onomastice	12
2.1.3. Dělení onomastiky	13
2.1.3.1. Dělení onym dle Rudolfa Šrámka	14
2.1.4. Historie české onomastiky	15
2.1.5. Onomastika na českých univerzitách	18
2.1.6. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky	18
2.2. Toponomastika	19
2.1.1. Nástin dějin české toponomastiky	20
2.1.2. Rozdělení toponomastiky	21
2.1.3. Urbanonyma	22
2.1.3.1. Z historie urbanonym	23
2.1.3.2. Atributivní urbanonyma	24
3. Výzkumná část	27
3.1. Sběr a zpracování materiálu	28
3.2. Kraj Vysočina	29
3.3. Jihlava	30
3.3.1. Z historie města	30
3.3.2. Administrativní členění města	31
3.3.3. Vývoj uličního názvosloví v Jihlavě	34
3.3.4. Atributivní urbanonyma	35
3.3.5. Atributivní urbanonyma v Jihlavě	35
3.3.6. Vybraná atributivní urbanonyma v Jihlavě	36
3.4. Moravské Budějovice	43
3.4.4. Administrativní členění města	44
3.4.5. Uliční názvosloví Moravských Budějovic	46
3.4.6. Atributivní urbanonyma v Moravských Budějovicích	46

3.4.7. Vybraná atributivní urbanonyma v Moravských Budějovicích	47
4. Závěr.....	52
5. Seznam použité literatury	55
6. Seznam map.....	58
7. Seznam příloh.....	59

Seznam zkratek

aj. a jiné

apod. a podobně

AV Akademie věd

ČR Česká republika

ČSAV Československá akademie věd

FF OSU Filozofická fakulta Ostravské univerzity

např. například

NLN Nakladatelství Lidové noviny

PF UJEP Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně

PKN Přívlastek neshodný

PKS Přívlastek shodný

popř. popřípadě

SPN Státní pedagogické nakladatelství

sv. svatý

tj. to jest

tzn. to znamená

tzv. takzvané

ÚJČ Ústav pro jazyk český

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl analyzovat vybraná atributivní urbanonyma dvou měst kraje Vysočina. Pojem urbanonymum označuje mimo jiné vlastní jména ulic. Předmětem našeho zájmu jsou tedy názvy ulic, které obsahují atribut kongruentní či nekongruentní, tj. přívlastek shodný či neshodný. Cílem této práce je analyzovat tato vybraná atributivní urbanonyma, a to z hlediska jejich sémantické motivace, tj. podle koho nebo podle čeho je daná ulice pojmenována. Na názvy ulic rovněž nahlédneme pod lupou historického vývoje, který na ně měl značný vliv.

Téma práce jsme si zvolili nejen na základě vřelého vztahu k těmto dvěma městům, ale především z důvodu velkého zaujetí onomastickým badáním. Naše práce je složena ze dvou částí.

V teoretické části se zabýváme onomastikou, jelikož zkoumaná urbanonyma náleží k subdisciplíně onomastiky – toponomastice. V této části uvádíme především základní vymezení a rozdělení onomastiky, její historický vývoj a významné osobnosti. Vycházíme ze širokého materiálového spektra, k nejdůležitějším zdrojům patří monografie Rudolfa Šrámka *Úvod do obecné onomastiky*¹ a *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*² od Milana Harvalíka. V teoretické části dále pojednáváme o základním vymezení, dělení a historickém vývoji dílčí disciplíny onomastiky – toponomastiky. Zaměřujeme se především na atributivní urbanonyma, která patří do zorného pole nauky o vlastních jménech zeměpisných, tj. toponomastiky. Na urbanonyma nahlédneme nejprve z obecného pohledu, tj. uvádíme jejich základní vymezení a historický vývoj. Dále se zabýváme atributivními urbanonymy, především jejich strukturou a četností výskytu. Je možné vymezit dva typy atributivních urbanonym, první z nich obsahuje atribut kongruentní a druhý atribut nekongruentní. Pojednáváme také o nejednotných výkladech, které panují při zařazení urbanonym. Uvádíme tři různé pohledy, první z nich přináší Rudolf Šrámek. Řadí urbanonyma do kategorie osídlených objektů, tj. oikonym. Šrámek navíc rozlišil pojem urbanonymum a urbonymum. Vladimír Šmilauer neoperuje s pojmem urbanonymum

¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

² HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004.

² HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004.

vůbec. Názvy ulic řadí k místním jménům, tj. toponymům. Třetí pohled přináší Libuše Olivová - Nezbedová, která řadí názvy ulic do kategorie hodonym, tj. k vlastním jménům dopravních cest.

Důležité materiálové východisko pro nás představuje *Úvod do toponomastiky*³ od Vladimíra Šmilauera, *Pomístní jména v Čechách*⁴ od Libuše Olivové - Nezbedové, dále článek Jany Matúšové *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí*, aj.⁵

V praktické (výzkumné) části věnujeme nejprve pozornost městům, ve kterých se zkoumaná urbanonyma nachází. Uvádíme především historický vývoj a současnou podobu Jihlavy a Moravských Budějovic. Dále se v praktické části zabýváme sémantickou motivací vybraných atributivních urbanonym v Jihlavě a v Moravských Budějovicích. Zajímá nás tedy, podle koho nebo podle čeho je daná ulice pojmenována. Názvy ulic sledujeme rovněž v historických souvislostech, které měly značný vliv na celkovou podobu měst a také na jejich uliční síť. V této části vycházíme nejčastěji z regionálních zdrojů, které nám poskytly hojně množství informací. Avšak z důvodu zadaného rozsahu naší práce uvádíme pouze vybraná atributivní urbanonyma. V této souvislosti navrhuje, že by mohla být analýza všech atributivních urbanonym v Jihlavě a v Moravských Budějovicích, a to z hlediska sémantické motivace jejich názvů a historického vývoje, předmětem naší potenciální diplomové práce.

Předpokládáme, že námi vybraný vzorek atributivních urbanonym v Jihlavě a v Moravských Budějovicích postačí k ozřejnění četnosti daného typu těchto urbanonym. Ale také nám poslouží k vytvoření jakéhosi mustru, podle kterého by bylo možné sledovat vývoj všech atributivních urbanonym v těchto dvou městech. Tzn. zjistit například shodný letopočet, ve kterém docházelo k hlavním změnám uličního názvosloví.

³ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963.

⁴ OLIVOVÁ - NEZBEDOVÁ, Libuše, a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995.

⁵ MATÚŠOVÁ, Jana. *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí*. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.

Cílem této práce je přiblížit nauku o vlastních jménech, tj. onomastiku. Především její základní dělení, historii a významné osobnosti. Dále nastínit základní vymezení a historii subdisciplíny onomastiky, tj. toponomastiky. V neposlední řadě ozřejmit podstatu a četnost atributivních urbanonym, která jsou dle našeho názoru z výzkumného hlediska poněkud opomíjena. Doposud se nám podařilo najít hojné množství prací, které pojednávají o urbanonymech, avšak jen zlomek z nich se zabývá atributivními urbanonimy. Hlavní cíl naší práce tkví ve snaze přispět k celistvosti poznatků týkajících se jihlavské a moravskobudějovické uliční sítě.

2. Teoretická část

2.1. Onomastika

Cílem této práce je popis vybraných atributivních urbanonym, která spadají do zorného pole lingvistické disciplíny zvané onomastika.

Encyklopedický slovník češtiny definuje onomastiku jako nauku o vlastních jménech, tj. onymech či propriích. Rovněž také uvádí, že pozice onomastiky je v systému společenských věd poněkud nejasná.⁶ Tato nevyhraněnost je dána především dlouhodobým postavením onomastiky mezi nelingvistickými disciplínami.⁷ V Německu byla chápána jako pomocná věda historická, ve Švýcarsku a Holandsku jako pomocná věda topografická, v USA jako pomocná věda sociologická, v Rakousku jako pomocná věda demografická a ve Francii dokonce jako pomocná věda estetická.⁸ Mezi lingvistické disciplíny řadíme nauku o vlastních jménech od 50. – 60. let 20. století, kdy taktéž graduje její rozkvět, který byl bezesporu podpořen díly Antonína Profouse, Vladimíra Šmilauera, Josefa Beneše, Miloslavy Knappové či Rudolfa Šrámka.⁹

S přesunem onomastiky do lingvistických věd došlo rovněž k proměně jejího nahlížení. Rudolf Šrámek chápe onomastiku „jako nauku o vznikaní a fungování propriálních pojmenovacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav“.¹⁰ Onomastika podle něj vykazuje znaky autonomnosti a považuje ji za subdisciplínu lingvistiky.¹¹

Miloslava Knappová přisuzuje onomastickému bádání značný význam, jelikož funkčnost vlastních jmen podle ní potvrzuje všestranný rozvoj naší společnosti.

⁶ BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 293.

⁷ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17.

⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 50.

⁹ Tamtéž, s. 3.

¹⁰ Tamtéž, s. 51.

¹¹ Tamtéž, s. 51.

Výzkum vlastních jmen rovněž přináší poznatky využitelné v nejširší škále vědních oborů, tj. sociologie, historie, archeologie, apod.¹²

2.1.1. Předmět onomastiky

Předmětem onomastiky jsou vlastní jména, tj. propria či onyma, která jsou speciálními jazykovými prostředky a mají podobu substantiva či pojmenovacího spojení. Od obecných jmen, tj. apelativ, se odlišují především svojí funkcí – tedy pojmenované objekty individualizovat a ohraničit je tím jako jedinečné.¹³

Marie Čechová chápe rozdíl mezi vlastními a obecnými jmény následovně: „*Na rozdíl od (podstatných) jmen obecných (apelativ), která pojmenovávají předměty a jevy skutečnosti všeobecně, (...), je základní funkcí substantivních slov (nebo slovních spojení), která nazýváme jména vlastní (nebo vlastní názvy), bezprostředně nazvat, identifikovat objekt jako jedinečný, tj. jediný svého druhu*“.¹⁴

Dle Vladimíra Šmilauera je obtížné odlišit propria od apelativ, poněvadž mnohá jména leží na pomezí a nejsou jednoznačně zařaditelná do jedné z těchto kategorií.¹⁵

2.1.2. Funkce v onomastice

Vlastní jména vykazují řadu primárních a sekundárních funkcí, avšak samotný pojem funkce působí v onomastice značné potíže, a to jak v teoretické rovině, tak i při onomastickém bádání. „*V onomastické teorii nebyl dosud podán takový výčet a popis propriálních funkcí, který by byl obecně přijat za jedno z ústředních teoretických východisek nauky o vlastních jménech*“.¹⁶

Rudolf Šrámek uvádí tři základní funkce vlastních jmen, tj. individualizace, diferenciacie a lokalizace. Individualizace, o které jsme se již zmínili v souvislosti s vymezením vlastních jmen, znamená ohraničit pojmenované objekty jako jedinečné,

¹² KNAPPOVÁ, Miloslava. Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu. *Naše řeč* [online]. 1985, roč. 68, č. 1. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6512>.

¹³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 11.

¹⁴ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996, s. 54.

¹⁵ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 5 – 6.

¹⁶ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 22 – 23.

diferenciací se rozumí odlišení pojmenovaných objektů v rámci téhož druhu, podstatou lokalizace je zařazení pojmenovaných objektů do určitých souvislostí, např. sociálních, kulturních, historických, prostorových, apod.¹⁷

Miloslava Knappová taktéž uvádí základní funkce vlastních jmen, tj. individualizaci a diferenciaci, mezi něž řadí dále funkci nominační, tj. funkce pojmenování, dále funkci deiktickou a apelovou, které se týkají spíše textové roviny komunikačního aktu.¹⁸

Knappová zároveň vymezuje sekundární funkce vlastních jmen, mezi které řadí funkce asociační, evokační a konotativní, „*kteřé odkazují na různé objekty identické s obecnými nebo vlastními jmény*“.¹⁹ Dále funkce sociálně klasifikující – pojmenované objekty jsou zařazeny do různých souvislostí, např. kategorie místa (nářeční *Hanyžka* na Chodsku), času (jméno *Klotylda* vyjadřující příslušnost ke starší generaci) či národnostního aspektu (jméno *Ivan* zosobňující Rusa). Účinek daného jména na recipienta zachycuje funkce expresivní a emocionální. Dále Knappová zahrnuje do kategorie sekundárních funkcí funkce deskriptivní a charakterizační, které připisuje především popisným pojmenováním, která jsou vlastními názvy (*Ústav pro výzkum, výrobu a využití radioizotopů*).²⁰

2.1.3. Dělení onomastiky

Rudolf Šrámek uvádí ve své monografii *Úvod do obecné onomastiky*²¹ dělení onomastiky podle druhové povahy onymických objektů, a to do tří kategorií:

- a) **Geonyma:** do této kategorie patří toponyma, tj. jména onymických objektů na povrchu země, a kosmonyma, tj. jména nebeských těles a útvarů na nich.
- b) **Bionyma:** kategorie obsahující antroponyma, tj. vlastní jména jednotlivce nebo skupiny lidí, a zoonyma, tj. vlastní jména živočichů.
- c) **Chrématonyma:** do této kategorie patří vlastní jména objektů, jevů a vztahů, které vznikly lidskou činností.

¹⁷ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 11.

¹⁸ KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost* [online]. 1992, roč. 53, č. 3. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.

¹⁹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 23 – 24.

²⁰ KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost* [online]. 1992, roč. 53, č. 3. [cit. 2015 – 10 – 2]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.

²¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 16.

Vladimír Šmilauer dělí nauku o vlastních jménech na dvě části, a to antroponomastiku, tj. nauka o vlastních jménech lidských, a toponomastiku, tj. nauka o vlastních jménech zeměpisných.²²

2.1.3.1. Dělení onym dle Rudolfa Šrámka²³

1. Geonyma – vlastní jména onymických objektů, které se nacházejí v krajině a jsou zachytitelné v mapových dílech. Mezi geonyma řadíme toponyma a kosmonyma:

1.1. Toponyma: Vlastní jména zeměpisná. Toponyma dále dělíme:

1.1.1. Oikonyma: vlastní jména pro osídlené objekty, např. vlastní jména sídlišť (*Máj, Vltava*), vsí (*Myslivořice, Lipník*), měst (= urbonyma, *Třebíč, České Budějovice*), hradů (*Bítov, Karlštejn*), zámků (*Lednice, Telč*), apod.

1.1.2. Anoikonyma: vlastní jména pro neosídlené objekty, dále je dělíme:

1.1.2.1. Hydronyma: vlastní jména pro mokřady (*Pístovské mokřady*), potoky (*Rakovnický potok*), jezera (*Černé jezero*), řeky (*Labe, Vltava*), rybníky (*Rožmberk, Svět*), apod.

1.1.2.2. Oronyma: vlastní jména hor (*Jizerské hory, Alpy*), skal (*Prachovské skály*), jeskyní (*Macocha*) průsmyků (*Chajbarský průsmyk*), apod.

1.1.2.3. Agronyma: vlastní jména polí, lánů, luk, lesů, pastviny, apod.

1.1.2.4. Hodonyma: vlastní jména stezek, polních cest, silnic, železnic, mostů (*Karlův most*), apod.

1.1.2.5. Choronyma: vlastní jména pouští (*Gobi*), regionů (*Opavsko*), světadílů (*Evropa*), zemí (*Česká republika*), krajů (*Vysočina*), národních parků (*Šumava*), apod.

1.2. Kosmonyma (astronyma): vlastní jména galaxií (*Mléčná dráha*), planet (*Země*), hvězd (*Polárka*), apod.

2. Bionyma: vlastní jména živých (nebo jakoby živých) objektů. Třída bionym v sobě zahrnuje:

2.1. Antroponyma: vlastní jméno jedince či skupiny lidí. Rodné jméno a příjmení tvoří základ české antroponymické soustavy.²⁴ Do skupiny antroponym spadají

²² ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 6.

²³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 163 – 165.

²⁴ KNAPPOVÁ, Miloslava. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia, 1989, s. 6.

rodná jména (*Marie, Petr*), příjmení (*Novák, Malý*), obyvatelská jména (*Jihočech, Pražan*), etnonyma (*Slovan, Čech*), aj.

2.2. Theonyma: vlastní jména bohů a bohyň (*Perun, Diana*).

2.3. Nepravá antroponyma: vlastní jména mytologických, pohádkových a alegorických postav (*Meluzína*).

2.4. Zoonyma: vlastní jména zvířat, která existují (pes *Sultán*, kráva *Stračena*), vlastní jména pro zvířata mytologická, z pohádek, apod. (kůň *Šemík, Pegas*).

2.5. Fytonyma: vlastní jména rostlin (*Semtínská lípa*).

3. Chrématonyma: vlastní jména objektů, které jsou výsledkem lidské činnosti: a) jména jednotlivých výrobků (zvon *Václav*), b) jména výrobků produkovaných v sérii (krém *Nivea*), c) vlastní jména společenských institucí, organizací, zařízení (*Masarykova univerzita, Národní divadlo v Praze*), d) vlastní jména společenského jevu (*Den matek, Velká francouzská revoluce*).

2.1.4. Historie české onomastiky

Počátky českého onomastického bádání spadají na přelom 18. a 19. století. Avšak za jakousi předzvěst české onomastiky lze považovat počín kronikáře Kosmy, který ve 12. století objasnil ve své kronice jméno hradu Podivín. Byly to právě kroniky, které dokládaly staročeská vlastní jména. Velký nárůst vlastních jmen zaznamenaly slovníky, na rozdíl od mluvnic, v nichž se vlastní jména objevovala jen zřídka. Důležitý počín pro českou onomastiku znamenalo dílo Matouše Benešovského Philonoma z roku 1587 *Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž jaký jest jejich rozum*. Toto dílo je slovníkem propojujícím apelativa s proprii. S tvořením slovníků dále pokračoval Václav Lebeda z Bedřšdorfu, který se proslavil dílem *Knížka, obsahující v sobě kratičké poznamenání míst, zámkův, hradův, tvrzí i jiných sídel v tomto slavném království ležících* z roku 1610. V tomto období se taktéž rozmáhaly pokusy o evidenci majetku, které měly odhalit jeho aktuální stav. Na konci 18. století bylo rovněž přistoupeno k evidenci obyvatelstva a nutnosti mít stálé příjmení.²⁵

Velký rozvoj onomastiky byl zaznamenán v období národního obrození, jelikož vzrostl celkový zájem o český jazyk.²⁶ Významnou osobností tohoto období se stal František

²⁵ PLESKALOVÁ, Jana a kol. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 378 – 384.

²⁶ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17.

Palacký, který propojoval ve svých dílech hned několik aspektů, tj. jazykovou stránku, historické souvislosti a místní jména. Výsledkem toho byl vznik studie *O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologických místních jmen československých* z roku 1834. Avšak nejdůležitější prací Palackého je *Popis království českého* z roku 1848, poněvadž v něm kodifikoval podoby již zapomenutých místních jmen.²⁷

Ve 20. století se česká onomastika vymanila z nelingvistických disciplín a v rámci lingvistiky dosáhla značné autonomie. V tomto období vznikala spíše toponomastická díla, např. *Moravská jména místní. Výklady filologické* z roku 1907, od Františka Černého a Pavla Váši. Toto dílo představovalo prvotinu na poli české toponomastiky. Výzkumu vlastních jmen byla pozornost věnována jen ojediněle, a to především příjmením, např. Vincenc Prasek uveřejnil soubor prací *Naše jména rodinná po stránce historické, kulturní a mluvnické* z roku 1883. Vlastní jména se čím dál více začala stávat součástí mluvníc a učebnic.²⁸

Velký pokrok v onomastickém bádání představoval únor 1913, kdy byla založena při České akademii věd a umění Místopisná komise. Hlavním cílem této komise byl popis místních jmen češtiny. V roce 1982 byla komise přejmenována na Onomastickou komisi ČSAV, později na Onomastickou komisi akademie věd ČR, nynější název zní Onomastická komise.²⁹

Ve druhé polovině 20. století dosahovala česká onomastika nebyvalého rozvoje, který byl podpořen dílem Antonína Profouse *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. První díl byl vydán v roce 1947 a poslední díl v roce 1960. Toto dílo se stalo nejvýznamnějším na poli české onomastiky.³⁰

V období druhé poloviny 20. století rostl zájem o vlastní jména, touto problematikou se zabýval např. Josef Beneš v díle *O českých příjmeních* nebo Jan Svoboda *Staročeská*

²⁷ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17 – 18.

²⁸ PLESKALOVÁ, Jana a kol. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 391 – 398.

²⁹ Tamtéž, s. 399 – 400.

³⁰ ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Dějiny onomastiky jako vědecké disciplíny a předmět jejího zkoumání. *Usta ad Albim BOHEMICA*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2004, roč. 3, č. 1, s. 15.

osobní jména a naše příjmení.³¹ Vlastních jmen si také více všímají jazykové příručky, zejména jejich pravopisu, např. *Mluvnice spisovné češtiny* Františka Trávníčka z roku 1947 či *Stručná mluvnice česká* Bohuslava Havránka a Aloise Jedličky z roku 1950. V roce 1960 bylo založeno Vladimírem Šmilauerem a Janem Svobodou první české onomastické periodikum – *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*. V letech 1983 – 1994 vycházel pod názvem *Onomastický zpravodaj ČSAV*, od roku 1995 nese název *Acta onomastica*.³²

V 70. a 80. letech 20. století vychází slovník Rudolfa Šrámka a Ladislava Hosáka *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Toto dílo znamenalo spolu s dílem Profousovým vytvoření celistvého obrazu české oikonymie.

Na konci 20. století se hojně rozvíjela česká toponomastika, a to zejména vydáváním slovníků zeměpisných jmen: Ivan Lutterer – Luboš Kropáček – Václav Huňáček vydali v roce 1976 *Původ zeměpisných jmen*. Důležitý počín na poli české toponomastiky znamenal soupis pomístních jmen češtiny, který byl organizovaný Místopisnou komisí. Výsledkem toho byla shrnující díla, např. Libuše Olivová - Nezbedová a Jana Matúšová vydaly v roce 1991 *Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách*, Libuše Olivová - Nezbedová, Miloslava Knappová, Jitka Malenínská a Jana Matúšová vydaly *Pomístní jména v Čechách, o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* z roku 1995.³³

Velkým rozvojem prošla koncem 20. století také antroponomastika. Nejvýznamnější jsou díla Miloslavy Knappové: *Jak se bude jmenovat* z roku 1978 a *Jak se bude Vaše dítě jmenovat* z roku 1996.³⁴

Mimo antroponym byla pozornost také soustředěna na zkoumání hydronym, která jsou předmětem prací Jitky Malenínské, Libuše Olivové - Nezbedové, oronym, kterým

³¹ ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Dějiny onomastiky jako vědecké disciplíny a předmět jejího zkoumání. *Usta ad Albim BOHEMICA*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2004, roč. 3, č. 1, s. 15.

³² PLESKALOVÁ, Jana a kol. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 408 – 409.

³³ Tamtéž, s. 410 – 420.

³⁴ ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Dějiny onomastiky jako vědecké disciplíny a předmět jejího zkoumání. *Usta ad Albim BOHEMICA*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2004, roč. 3, č. 1, s. 16.

se věnuje zejména Jitka Malenínská a Miloslava Knappová. Dále chrématonym, jimiž se po roce 1990 zabývala Marie Čechová či Miloslava Knappová.³⁵

2.1.5. Onomastika na českých univerzitách

Onomastika začala být vyučována na českých univerzitách již před druhou světovou válkou. Za jejího zakladatele je považován Vladimír Šmilauer, který právě v tomto období vedl na pražské Filozofické fakultě Univerzity Karlovy seminář *Oronymie Vysokých Tater*. Dlouholetou tradici má také výuka onomastiky na Filozofické fakultě v Brně, od 60. let zde vedl svůj onomastický seminář Rudolf Šrámek. Následovně docházelo k rozšíření výuky onomastiky na dalších českých univerzitách.³⁶

Ani v současnosti není výuka onomastiky na poli českých univerzit opomíjena. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy má v nabídce seminář *Toponomastika*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity seminář *Onomastika*, Filozofická fakulta Univerzity Palackého seminář *Vlastní jména v jazykovém systému*, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity semináře *Onomastika* a *Antrononomastika*, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity seminář *Onomastika*. Zmíněné údaje jsme čerpali prostřednictvím osobní komunikace s příslušnými studijními odděleními či se samotnými vyučujícími.

2.1.6. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR je vědecké pracoviště, které se zabývá výzkumem různých podob českého jazyka, dále vydáváním publikací či časopisů (*Slovo a slovesnost*, *Naše řeč* a *Acta onomastica*), dále poradenskou činností. Ústav vznikl v roce 1946 a jeho prvním ředitelem se stal Alois Získal. Od roku 1953 do roku 1964 zastával funkci ředitele Bohuslav Havránek, 1964 – 1970 František Daneš, 1970 – 1972 Miloš Dokulil, 1972 – 1978 Karel Horálek, 1978 – 1989 Jan Petr, 1990 – 1994

³⁵ PLESKALOVÁ, Jana a kol. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 418 – 420.

³⁶ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 23 – 28.

František Daneš, 1994 – 2002 Jiří Kraus. Od roku 2003 zastává funkci ředitele Ústavu Karel Oliva.³⁷

Ústav má několik oddělení – např. Dialektologické, Etymologické, Gramatiky, Stylistiky a lingvistiky textu, Onomastiky, které nás bude v souvislosti s tématem této práce zajímat nejvíce. Oddělení onomastiky bylo založeno v roce 1960 jako akademické pracoviště Místopisné komise Slovanského ústavu ČSAV. Od roku 1964 – 1968 náleželo Oddělení onomastiky k Ústavu jazyků a literatur ČSAV. Od roku 1969 patří k Ústavu pro jazyk český. Prvním vedoucím tohoto Oddělení byl až do roku 1971 Jan Svoboda. Současným vedoucím Oddělení onomastiky je Milan Harvalík, který tuto funkci vykonává od roku 2006. Hlavním posláním Oddělení onomastiky je výzkum vlastních jmen, a to především pomístních a osobních.³⁸

2.2 Toponomastika

V této kapitole se zaměříme na subdisciplínu onomastiky, známou jako toponomastika, jelikož zkoumaná urbanonyma náleží do kategorie toponym.

Vladimír Šmilauer definuje toponomastiku „jako nauku o vlastních jménech zeměpisných (geografických)“.³⁹ Toponyma, neboli vlastní jména zeměpisná, jsou takovými objekty, které se nacházejí v krajině a jsou zachytitelné v mapových dílech.⁴⁰

Toponomastika byla dříve označována také termíny toponymie, toponymika, topografická onomastika, toponomatologie či geografická onomatologie.⁴¹

³⁷ DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Osudy Ústavu pro jazyk český: dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2011, s. 65 – 66.

³⁸ DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Osudy Ústavu pro jazyk český: dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2011, s. 76.

³⁹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 7.

⁴⁰ BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 491.

⁴¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 7.

2.1.1. Nástin dějin české toponomastiky

Vědecká disciplína toponomastika má své počátky v 19. století, jelikož se začaly objevovat první práce zabývající se výkladem zeměpisných jmen. Zároveň byla toponomastika již považována za disciplínu disponující vlastní terminologií a metodologií.⁴² Skutečné toponomastické bádání se zaměřuje na jméno jako na celek. Tuto tendenci uplatnil Vladimír Josef Pelikán ve svém článku *O pojmenování osad československých*, František Josef Sláma v článku *O jménách místních v zemi české a moravské* a František Palacký ve studii *O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologický místních jmen československých*.⁴³

Velký přínos pro českou toponomastiku představoval článek Hermenegilda Jirečky *Naše názvy pomístné* z roku 1860, jímž zavedl do našeho toponomastického bádání pojem pomístné jméno.⁴⁴ Moravské toponomastické bádání reprezentoval svým dílem Vincenc Brandl, který vynikl studií *Rozpravy o jménech topických* z roku 1853; a Vincenc Prasek, který je autorem *Studie o místních jménech* z roku 1904.⁴⁵

V první polovině 20. století dosáhla česká toponomastika velkého rozvoje, jelikož v roce 1913 vznikla při České akademii věd a umění Místopisná komise, jejímž hlavním cílem byl popis místních jmen. Důležitým mezníkem pro českou toponomastiku se stalo vydání díla Františka Černého a Pavla Váši *Moravská jména místní. Výklady filologické* z roku 1907.⁴⁶

Nové tendence přineslo do české toponomastiky dokončení třicetileté práce Antonína Profouse *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I – V* (1947–1960). Mezi další významné osobnosti české toponomastické sféry patří

⁴² DAVID, Jaroslav a ROUS Pavel. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 12.

⁴³ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 23 – 24.

⁴⁴ DAVID, Jaroslav a ROUS Pavel. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 12.

⁴⁵ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 24.

⁴⁶ DAVID, Jaroslav a ROUS Pavel. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 13.

Vladimír Šmilauer, Ivan Lutterer, Libuše Olivová - Nezbedová, Jitka Malenínská, Jana Pleskalová, Milan Harvalík aj.⁴⁷

2.1.2. Rozdělení toponomastiky

Vladimír Šmilauer v *Úvodu do toponomastiky*⁴⁸ člení zeměpisná jména do tří kategorií:

- a) **Choronyma:** do této skupiny řadí názvy dílů světa, oblastí, států, krajů, okresů, apod.
- b) **Toponyma:** toponyma označuje termínem **místní jména**, patří sem jména lidských sídlišť, obcí, osad, domů, ulic, náměstí, apod.
- c) **Jména pomístní:** do této třídy patří **hydronyma**, tj. vlastní jména mokřadů, bažin, potoků, řek, jezer, rybníků, apod.; **oronyma**, tj. vlastní jména kopců, skal, výčnělků, sedel, apod.; **jména pozemků**, tj. parcel, pastvin, polesí, apod.; **jména drobných přírodních útvarů**, tj. skal, jeskyň; **jména jednotlivých předmětů**, tj. vlastní jména kapliček, pomníků, mohyl, apod.; **jména komunikací**, tj. vlastní jména železnic, přístavů, apod.

Libuše Olivová - Nezbedová v díle *Pomístní jména v Čechách*⁴⁹ taktéž dělí pomístní jména na **hydronyma**, **oronyma** a **pozemková jména**, navíc uvádí termín **hodonyma**, která chápe jako vlastní jména dopravních cest. Do této skupiny pomístních jmen řadí vlastní jména ulic, náměstí, dálnic, silnic, cest, mostů, apod. Ke klasifikaci pomístních jmen ještě přidává **vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány**, tato skupina v sobě zahrnuje vlastní jména kapliček, hřbitovů, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, apod.

Do třetice uvádíme dělení toponomastiky dle Rudolfa Šrámka, který dělí toponyma na **oikonyma**, tj. vlastní jména osídlených objektů. Do této kategorie patří vlastní jména domů, skupin domů, sídlišť, vsí, měst (= urbonyma) a jejich částí, apod.; a **anoikonyma**, tj. vlastní jména neosídlených objektů. Šrámek mezi ně řadí **hydronyma**, tj. vlastní jména mokřadů, potoků, řek, jezer, apod.; **oronyma**, tj. vlastní jména kopců, hor, skal, aj.; **agronyma**, mezi něž řadí vlastní jména polí, lánů, lesů, vinic, apod.;

⁴⁷ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 25 – 27.

⁴⁸ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 7 – 8.

⁴⁹ OLIVOVÁ - NEZBEDOVÁ, Libuše, a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 15 – 16.

hodonyma, tj. vlastní jména mostů, železnic, stezek, přístavů, aj.; **choronyma**, tj. vlastní jména pouští, regionů, států, krajů, apod.⁵⁰

2.1.3. Urbanonyma

Cílem této kapitoly je postihnout základní charakteristické rysy urbanonym a jejich vývoj v historickém kontextu.

Urbanonyma označují sídelné i nesídelné objekty, které se nacházejí v daném městském prostoru. Encyklopedický slovník češtiny klasifikuje urbanonyma do několika kategorií: a) vlastní jména městských obvodů, čtvrtí, sídlišť; b) vlastní jména náměstí, ulic a jiných veřejných prostranství; c) vlastní jména mostů, podchodů, památníků, soch; d) vlastní jména významných budov, částí městských opevnění; e) vlastní jména významných místností a sálů; f) vlastní jména tratí, stanic a zastávek.⁵¹ V souvislosti s tématem této práce nás bude nejvíce zajímat pojetí urbanonym jako vlastních jmen ulic.

Ve výše uvedené kapitole, která se zabývá rozdělením toponomastiky, uvádíme tři různá hlediska dělení toponym, rovněž i zařazení námi zkoumaných urbanonym. Rudolf Šrámek řadí urbonyma do kategorie osídlených objektů, tj. oikonym, a označuje tímto termínem městská onyma.⁵² Šrámek se zabýval problematikou urbanonym zevrubněji a rozlišil pojem **urbanonymum** a **urbonymum**. Termín urbanonymum užívá k označení osídlených i neosídlených objektů, které jsou na katastrálním území daného města. Tyto objekty mají značný význam pro město. Urbonymy pak Šrámek rozumí: „*Vlastní jména lidských sídlišť, která mají buď od svého vzniku (založení), buď získané během historického vývoje statut města*“.⁵³

Vladimír Šmilauer s termínem urbanonymum neoperuje. Názvy ulic řadí do kategorie místních jmen, tj. toponym. Šmilauer dále uvádí, že mohou nastat jisté komplikace se zařazením názvů ulic. Na základě vzájemné podobnosti by mohly být také řazeny

⁵⁰ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 163.

⁵¹ BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 506.

⁵² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 163.

⁵³ ŠRÁMEK, Rudolf. Urbanonymie a urbonymie. *Onomastický zpravodaj ČSAV*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, 1990, roč. 31, s. 73.

ke jménům traťovým.⁵⁴ Libuše Olivová - Nezbedová rovněž neoperuje s termínem urbanonymum, názvy ulic u ní najdeme skryté pod kategorií hodonym, která označují vlastní jména dopravních cest.⁵⁵

2.1.3.1. Z historie urbanonym

Nejstarší dochované uliční názvosloví pochází ze středověku, kdy názvy ulic vznikaly z jednoho prostého důvodu, a to z potřeby odlišit jednu ulici od druhé.⁵⁶ Ulice dostávaly nejčastěji své názvy podle polohy a tvaru ulice, podle řemesla, které mělo v dané ulici tradici či podle příslušníků etnických a národnostních skupin, kteří v dané ulici žili. Dalším motivačním zdrojem středověkého uličního názvosloví byl také jejich směr k určitému městu či významnému objektu.⁵⁷

Z výčtu motivačních zdrojů středověkého uličního názvosloví je zřejmé, že pojmenování ulic podle osob bylo méně časté. Jaromíra Šindelářová uvádí v článku *Klasifikace českých a slovenských urbanonym*⁵⁸ výsledek výzkumu Milana Blichy, z něhož vyplývá, že až do 40. let 19. století nebylo časté pojmenovávat ulice podle osob. Od druhé poloviny 19. století se stal tento motivační zdroj hojně užívaným.

Ve 20. století se ve značné míře uplatnil honorifikační motiv, podle kterého byly názvy ulic motivovány významnými osobnostmi z různých oblastí, především z řad politických.⁵⁹ Ve 20. století se také vyskytl dedikační motiv, který taktéž formuje uliční názvosloví podle významných osobností z různých oblastí, např. z umělecké, vědecké či

⁵⁴ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 7.

⁵⁵ OLIVOVÁ - NEZBEDOVÁ, Libuše, a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 16.

⁵⁶ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 29.

⁵⁷ MAJTÁN, Milan. Vývin urbanonymie pred obdobím národného obrodzenia. In: M. Majtán – P. Odaloš (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela, 1996, s. 56.

⁵⁸ ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In: J. David – M. Harvalík – M. Čornejová (eds.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky*. Ostrava – Praha: FF OSU a ÚJČ AV ČR, 2010, s. 465.

⁵⁹ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 30.

politické.⁶⁰ Takto motivované názvy ulic mají za cíl především uctít významnou osobnost, avšak disponují řadou nevýhod. Zejména krátkodobostí pojmenování, a to především názvy ulic pojmenované podle politických osobností. Se změnou politických a společenských poměrů docházelo rovněž ke změně názvů ulic. Největší vlnu přejmenování ulic způsobily roky 1918, 1939, 1945, 1948, 1968 a 1989. V současnosti je nutné volit nové pojmenování ulic po osobě skutečně všeobecně známé a již nežijící. Mělo by se jednat o osoby z různých sfér, nejméně však z politické.⁶¹

2.1.3.2. Atributivní urbanonyma

V předkládané práci se zabýváme popisem vybraných urbanonym, konkrétně atributivních urbanonym. Předmětem této práce jsou tedy urbanonyma obsahující atribut kongruentní či nekongruentní, tj. přívlastek shodný či neshodný. Jana Matúšová uvádí v článku *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí*⁶², že nejfrekventovanějším typem českých urbanonym jsou vícečlenná pojmenování, která jsou složena z druhového jména, tj. ulice a bližšího určení, které je vyjádřeno přívlastkem shodným, tj. adjektivem (**Krkonošská** ulice, **Vančurova** ulice, **Smetanova** ulice) nebo přívlastkem neshodným, tj. substantivem v genitivu (ulice **J. Fučíka**, ulice **Hanče a Vrbaty**), bývají zpravidla víceslovná. Do této kategorie řadí Matúšová také jednočlenná jména adjektivního typu v genitivním tvaru (ulice **Komenského**).

Důvodem jejich četnosti je jazyková ekonomie, která bývá nejčastěji způsobena vynecháním druhového jména „ulice“ (tj. **Lesní**, **Roztocká**). Matúšová uvádí, že tzv. elipsa je prováděna rovněž u atributivních urbanonym, která jsou motivována

⁶⁰ ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In: J. David – M. Harvalík – M. Čornejová (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*. Ostrava – Praha: FF OSU a ÚJČ AV ČR, 2010, s. 465.

⁶¹ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 31 – 32.

⁶² MATÚŠOVÁ, Jana. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.

jmény osobností, a to tím způsobem, že vytvoříme z vícečlenného názvu jednočlenný, tj. nahrazením přívlastku neshodného shodným (užívá se **Tylova** namísto **J. K. Tyla**).⁶³

Jaromír Spal se rovněž zabýval problematikou atributivních urbanonym, a to v článku *Jména ulic s přívlastkem neshodným*.⁶⁴ Podle Spala jsou v českém prostředí upřednostňována atributivní urbanonyma s přívlastkem shodným, sám však preferuje variantu s přívlastkem neshodným. Jako odůvodnění svých preferencí uvádí uliční názvy, které se snaží uctít celý kolektiv, slavné události či významná data. Takto motivované názvy není obvykle možné vystihnout pouze jedním slovem, proto je tedy nutné užít variantu s přívlastkem neshodným, tj. druhové jméno ulice + substantivum v genitivu (např. **ulice 28. října**).

Karel Erban naopak upřednostňuje variantu s přívlastkem shodným. Jako příklad rovněž uvádí uliční názvy, které uctívají kolektiv, slavné události či data. Názvy s přívlastkem neshodným považuje za těžkopádné a příliš dlouhé. Místo **ulice 28. října** volí variantu **Říjnová ulice**. Toto tvrzení však přinášelo jisté rozpaky, protože mnozí namítali, že Říjnová ulice není to samé jako ulice 28. října. Avšak Erban tvrdil, že znalý občan nezaznamená problémy.⁶⁵ Jaromír Spal považuje nahrazování přívlastku neshodného za shodný jako nevhodné, poněvadž tak často vznikají zcela jiné a nesprávné názvy.⁶⁶

Doposud jsme vycházeli ze starších zdrojů mapujících atributivní urbanonyma, nyní se zaměříme na novější vhled do této problematiky. Jaroslav David uvádí ve svém díle *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice*⁶⁷ výsledky výzkumu, který si kladl za cíl zjistit nejčastější typ urbanonym. Na pomyslné první příčce se umístila námi zkoumaná atributivní urbanonyma.

⁶³ MATÚŠOVÁ, Jana. Ke stavu a vývoji urbanonymie měst na Česko - německém jazykovém rozmezí. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola II, Urbanonymia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1988, s. 87.

⁶⁴ SPAL, Jaromír. Jména ulic s přívlastkem neshodným. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola II, Urbanonymia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1988, s. 75 – 76.

⁶⁵ ERBAN, Karel. Jména a názvy v nové republice. *Naše řeč* [online]. 1945, roč. 29, č. 3 – 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3883>.

⁶⁶ SPAL, Jaromír. Jména ulic s přívlastkem neshodným. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola II, Urbanonymia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1988, s. 78.

⁶⁷ DAVID, Jaroslav. *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice: kapitoly z moderní české toponymie: místní jména, uliční názvy, literární toponyma*. Praha: Academia, 2011, s. 171 – 173.

Jaroslav David vymezuje dva typy těchto urbanonym, tj. atributivní urbanonyma, která obsahují přívlastek shodný (**Krátká** ulice, **Lesní** ulice) a atributivní urbanonyma s přívlastkem neshodným (ulice **Aloise Jiráska**, ulice **Jana Husa**). Zpozorovali jsme, že Jaroslav David nahlíží na atributivní urbanonyma totožně jako Jana Matúšová.

Ve starších materiálech jsme zaznamenali polemiku, zda užívat atributivní urbanonyma s přívlastkem neshodným či shodným (Jaromír Spal a Karel Erban). Novější pohled na tuto problematiku uvádí Milan Harvalík, který upřednostňuje variantu s přívlastkem shodným. Harvalík především sleduje jazykovou stránku urbanonym, která by měla být co nejjednodušší. Atributivní urbanonyma s přívlastkem neshodným jsou obvykle vyjádřena víceslovně, a proto se mu jeví jako příliš dlouhá a nesrozumitelná. Harvalík zastává tedy totožný názor s Karlem Erbanem, který taktéž preferoval přívlastek shodný.⁶⁸

⁶⁸ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 34.

3. Výzkumná část

Cílem této kapitoly je představit dvě vybraná města kraje Vysočina – Jihlavu a Moravské Budějovice, a to především v historickém kontextu. Pozornost též věnujeme motivaci pojmenování těchto místních jmen, dále postihnutí současné podoby měst, zejména administrativního členění. Předkládaná práce si klade za cíl analyzovat vybraná atributivní urbanonyma oněch dvou měst. Výše uvedená kapitola pojednávající o urbanonymech definuje urbanonyma mimo jiné jako vlastní jména ulic. Středem našeho zájmu jsou tedy uliční názvy, které obsahují atribut kongruentní či nekongruentní, tedy přívlastek shodný či neshodný. Analýza uličních názvů je zaměřena na jejich sémantickou motivaci a proměny v historických souvislostech.

Při zkoumání jednotlivých uličních názvů bereme na vědomí individualitu jejich vývoje v daném městě. Dle této skutečnosti očekáváme, že nejstarší názvy ulic v Jihlavě, které vznikaly ve středověku, plnily základní funkci vlastního jména, tedy pojmenováním rozlišit konkrétní označovaný objekt. Dle našeho názoru byly jihlavské ulice nejčastěji pojmenovány v této době podle blízkého objektu, původních obyvatel či řemesla. Dále předpokládáme, že v 19. a 20. století se výrazně uplatnilo pojmenování jihlavských ulic podle významných osobností. Domníváme se, že k nejvýraznějším změnám uličního názvosloví města Jihlavy docházelo v druhé polovině 18. století, a to v důsledku nařízení jednotné evidence domů. Dále v poslední třetině 19. století, kdy se začaly projevovat společenské a hospodářské proměny. Výrazným změnám podléhaly rovněž uliční názvy, které byly zvoleny na počest významných osobností. Očekáváme, že změny uličního názvosloví spojeného s těmito osobnostmi gradovaly především po roce 1918, tedy po vzniku Československé republiky, 1939, tj. po okupaci, 1945, tedy po osvobození, 1948, tj. po nástupu komunistů k moci, a v roce 1989, tj. po pádu komunistické moci.

Při zkoumání moravskobudějovických ulic musíme brát v úvahu především skutečnost, že k prvnímu pojmenování ulic bylo přikročeno až v roce 1811, jednalo se o názvy německé. V roce 1899 došlo k návrhu o pojmenování moravskobudějovických ulic podle významných osobností. Tento návrh byl přijat v roce 1907, kdy došlo k novému pojmenování ulic. Předpokládáme, že mnohé ulice v Moravských Budějovicích vznikaly mnohem později než v námi uvedených letech. Poněvadž vývoj uliční sítě je roven dlouhému časovému horizontu. Očekáváme, že k nejvýraznějším změnám

moravskobudějovického uličního názvosloví docházelo nejčastěji po roce 1918, tj. po vzniku Československé republiky, dále po roce 1939, tedy po okupaci, v roce 1945, tzn. po osvobození, v roce 1948, tj. po nástupu komunistů k moci a po roce 1989, kdy došlo k pádu komunistické moci. Tyto tendence předpokládáme především u uličních názvů, které byly motivovány významnými osobnostmi. Zmíněné letopočty vnímáme jako zlomové, jelikož každá nová epocha s sebou přináší též nové postoje, které ovlivňují rovněž uliční názvosloví.

Vybraná atributivní urbanonyma sledujeme také z hlediska jejich struktury. Ve výše uvedené kapitole pojednávající o atributivních urbanonimech objasňujeme nejčastější typ těchto urbanonym. Zjistili jsme, že nejfrekventovanější jsou dva typy atributivních urbanonym. První z nich obsahuje atribut kongruentní (přívlastek shodný), můžeme jej vyjádřit následujícím vzorcem: adjektivum + substantivum ulice (Vančurova ulice). Druhý typ atributivních urbanonym obsahuje atribut nekongruentní (přívlastek neshodný) a odpovídá mu tento vzorec: substantivum ulice + substantivum v genitivu, popř. substantivum ulice + adjektivum v genitivním tvaru (ulice T. G. Masaryka, ulice Komenského).

3.1.Sběr a zpracování materiálu

Sběr materiálu určený k popisu vybraných atributivních urbanonym v Moravských Budějovicích a v Jihlavě probíhal v dlouhém časovém horizontu, a proto jej rozdělíme do dvou etap.

První etapou byla návštěva Státního okresního archivu v Jihlavě. Významným zdrojem pro nás byly především různé novinové články a sborníky, které zachycují historii Jihlavy. Získali jsme směsici nejrůznějších dat. Jednalo se však o velmi kusé informace, k jejich doplnění jsme proto zvolili spolupráci se zaměstnancem Státního okresního archivu v Jihlavě panem Mgr. Jiřím Jelínkem, který se zabývá velmi zevrubně problematikou uličního názvosloví. Poté jsme získané informace porovnali a vytvořili z nich jednotný materiál.

Druhou etapu představoval sběr materiálu v Moravských Budějovicích. I zde jsme nejprve navštívili Státní okresní archiv v Moravských Budějovicích. Východiskem pro nás byly především městské kroniky a různé úřední písemnosti. V získaném materiálu se nám však nepodařilo dohledat mnohé informace, zejména sémantickou

motivaci názvů některých moravskobudějovických ulic. Tyto informace nám mohla poskytnout jen osoba skutečně znalá Moravských Budějovic, poněvadž mnohé názvy ulic jsou spjaty s lokalitami tohoto města. Požádali jsme proto o pomoc pana Františka Vlka, který dříve působil jako moravskobudějovický kronikář. Pan Vlk věnoval moravskobudějovickým ulicím několik publikací.

Výsledkem těchto dvou etap bylo hojné množství materiálu, který jsme poté analyzovali, a to tímto způsobem: z každého města jsme vybrali několik atributivních urbanonym, sledovali jsme sémantickou motivaci jejich názvů, tj. podle koho nebo čeho je daná ulice pojmenována. Dále nás zajímaly změny těchto názvů, a to v historickém kontextu. Znamenalo to dohledání dané ulice v nejrůznějších zdrojích a sestavení jakési časové osy, na které jsme sledovali vývoj a změny jejích názvů. Při zkoumání proměn uličních názvů v historickém vývoji jsme také sledovali jejich sémantickou motivaci.

3.2. Kraj Vysočina

Tato kapitola si klade za cíl představit kraj Vysočina, jelikož cílem práce je popsat atributivní urbanonyma, která se nacházející ve dvou městech tohoto kraje. Kraj Vysočina je, se svojí rozlohou 6 796 km², pátý největší kraj v České republice. Avšak počtem obyvatel, tj. 509 895 (údaj k 1. 1. 2016), patří k nejméně zalidněným krajům u nás. Kraj Vysočina se nachází ve středu České republiky, na pomezí Čech a Moravy. Na severovýchodě sousedí s Pardubickým krajem, na severozápadě se Středočeským krajem, na jihozápadě s Jihočeským krajem a na jihovýchodě s Jihomoravským krajem. Kraj Vysočina je složen z pěti okresů, tj. Havlíčkův Brod, Jihlava, Pelhřimov, Třebíč a Žďár nad Sázavou. Krajským městem kraje Vysočina je Jihlava.

Osídlování tohoto kraje probíhalo mnohem pomaleji než u ostatních krajů. Příčinou toho byl hornatý a těžko přístupný terén, který sužoval situaci příchozím obyvatelům. Území kraje je tvořeno pahorkatinami a vrchovinami Českomoravské vrchoviny (dříve Českomoravské vysočiny). K prvnímu osídlování docházelo ve 12. a 13. století, mezi prvním osídleným městem byla Jihlava, poněvadž byla celkem dobře přístupná, ostatní města byla osídlena ve 14. století.⁶⁹

⁶⁹ PODHORSKÝ, Marek. *Kraj Vysočina*. Praha: Freytag & Berndt, 2003, 7 – 9.

3.3. Jihlava

„Město Jihlava je největší z měst Českomoravské vysočiny, a jedno z nejstarších měst moravských, krajské město s vlastním statutem, který obdrželo roku 1864“.⁷⁰ Město Jihlava je největším městem kraje Vysočina, jež se nachází na soutoku řeky Jihlavy s říčkou Jihlávkou. K 1. 1. 2016 zde žilo 50 521 obyvatel. Město se rozprostírá na území o rozloze 78,85 km². V Jihlavě se nachází řada pozoruhodných kulturních památek. V historické části města najdeme Masarykovo náměstí, které patří k největším historickým náměstím v České republice. Dominantou náměstí je kostel sv. Ignáce z Loyoly, který vznikl v letech 1683 – 1689. Za povšimnutí stojí také kostel sv. Jakuba Většího z roku 1257, kostel Povýšení sv. Kříže z roku 1247 či brána Matky Boží ze 13. století. Nejzajímavější památkou města je bezesporu jihlavské podzemí, které je se svojí rozlohou 50 000 m² a délkou 25 km, druhé největší podzemí v České republice.⁷¹

Pokud se zaměříme na etymologii názvu tohoto města, zjistíme, že panují nejednotné názory. Jeden z výkladů spojuje název Jihlava se slovesem jihnout, podle hrnčířského řemesla, při kterém hlína jihla. Jiný z výkladů vychází z bývalé jihlavské hornické slávy. Němečtí horníci prý při práci nacházeli ježky, proto pojmenovali tuto osadu Iglau, podle německého Igel, což znamená ježek. Někdy je původ názvu Jihlava odvozován od řeky. Základem je opět slovo Igel, tj. ježek, které má připomínat ostrý předmět, nejlépe kámen ležící na dně řeky.⁷²

3.3.1. Z historie města

První písemná zmínka o Jihlavě pochází z roku 1233, kdy měla podobu malé osady. O několik let později se zde objevili němečtí horníci, s cílem vytěžit stříbrné bohatství Jihlavy. To nesli velmi nelibě domorodí osadníci, poněvadž byl narušen jejich dosud poklidný život založený na drobném zemědělství.⁷³ Horníci změnili rovněž celkovou podobu osady. Začali si stavět nová obydlí a v roce 1240 vzniklo nad starou osadou

⁷⁰ PATOČKA, František. *Adresář města Jihlavy*. Jihlava: Jihlavské listy, 1926, s. 1.

⁷¹ PODHORSKÝ, Marek. *Kraj Vysočina*. Praha: Freytag & Berndt, 2003, 76 – 80.

⁷² DAVID, Jaroslav a ROUS Pavel. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 62 – 63.

⁷³ KŘESADLO, Karel. *Města ČSSR – Jihlava*. Praha: Pressfoto, 1986, s. 7.

nové město. Zásluhou horního podnikání, které trvalo do 18. století, Jihlava velmi rozkvétala a bohatla.⁷⁴ Do rozvoje města zasáhla Třicetiletá válka, Jihlava se velmi rychle octla v dluzích. V této době byla hlavní obživou jihlavských obyvatel řemeslná výroba, především soukenictví. Situace se zlepšila se vznikem moderního státu, tj. v roce 1848. Avšak původní české obyvatele stále sužovala značná převaha německých obyvatel, kterou si vydobyli již po svém příchodu ve 13. století. Objevili se zde totiž s úmyslem vytěžít stříbrné bohatství města. Česká národnost převládla nad německou až se vznikem Československé republiky.⁷⁵

V těchto letech se v Jihlavě hojně rozvíjel průmysl, jelikož se objevily první strojírenské továrny. Poté nastal celkový útlum rozvoje města, který způsobila triáda společenských událostí. Ve 30. letech to byla hospodářská krize, poté nástup nacismu k moci a nástup komunismu k moci – pozornost byla směřována především k vybudování těžkého průmyslu a strojírenství, avšak celkový rozvoj města zaostával. Vysvobození z této tristní situace přinesla listopadová revoluce v roce 1989, která přinesla především demokratizaci politického systému a celé společnosti. V roce 1990 tyto tendence potvrdily první skutečně svobodné obecní volby.⁷⁶

3.3.2. Administrativní členění města

V roce 1923 byla k Jihlavě připojena obec Dřevěné mlýny, katastrálně se v této době dělila Jihlava na 5 částí – Vnitřní město, Špitálské předměstí, Panenské předměstí, Brtnické předměstí a Předměstí Dřevěné mlýny.⁷⁷

V roce 1951 byl k Jihlavě připojen Bedřichov s Bukovnem a Staré Hory, z moravské strany Helenín s Handlovými Dvory a Pančavou. V roce 1954 se připojil Malý Sasov a v roce 1968 Pávov. V roce 1976 se součástí Jihlavy stal Antonínův Důl, Červený kříž, Heroltice, Hruškové Dvory s Henčovem, Hybrálec, Pístov s Popicemi a Vysokou, Rančířov, Smrčná a Zborná. V roce 1980 došlo k připojení Horního Kosova s Hosovem a Malého Beranova s Kosovem. V současnosti se město skládá z osmnácti katastrálních území, tj. Antonínův Důl, Bedřichov u Jihlavy, Helenín, Henčov, Heroltice u Jihlavy,

⁷⁴ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlava v datech. Historický kalendář města Jihlavy*. Jihlava: Astera G, 1999, s. 5.

⁷⁵ Tamtéž, s. 6.

⁷⁶ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlava v datech. Historický kalendář města Jihlavy*. Jihlava: Astera G, 1999, s. 6–9.

⁷⁷ PATOČKA, František. *Adresář města Jihlavy*. Jihlava: Jihlavské listy, 1926, s. 2.

Horní Kosov, Hosov, Hruškové Dvory, Jihlava, Kosov u Jihlavy, Pančava, Pávov, Pístov u Jihlavy, Popice u Jihlavy, Sasov, Staré Hory, Vysoká u Jihlavy a Zborná.⁷⁸

V předkládané práci se však zabýváme pouze ulicemi, které se nacházejí na katastrálním území Jihlava, neboť tato část města je nejvíce přístupná, co se týče potřebného materiálu.

⁷⁸ KŘESADLO, Karel. *Města ČSSR – Jihlava*. Praha: Pressfoto, 1986, s. 43.

Mapa 1: *Administrativní členění Jihlavy.*⁷⁹

⁷⁹ HOFFMAN, František. Jihlavskými ulicemi. In: *Kulturní přehled*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1967, s. 1–2.

3.3.3. Vývoj uličního názvosloví v Jihlavě

Ve výše uvedené kapitole pojednáváme o historii urbanonym, tj. uvádíme, jak se urbanonyma vyvíjela. Zjistili jsme, že je možné užít tyto obecné poznatky rovněž na vývoj konkrétních urbanonym, tj. v Jihlavě.

Nejstarší jihlavské uliční názvy pochází ze středověku, byly nejčastěji odvozeny od řemesel, původních obyvatel, dále podle tvaru či polohy ulice, častým motivačním zdrojem názvů ulic byl jejich směr k významnému objektu, např. radnice. Středověké pojmenování ulic bylo účelové, mělo odlišit jednu ulici od druhé.⁸⁰ Je nutné podotknout, že středověké uliční názvosloví nebylo systematické, často byly dochovány různé podoby stejných názvů, ba dokonce někdy došlo k rozdělení ulice na několik částí, přičemž každá část měla jiný název. V této době nedocházelo k výrazným změnám názvů ulic, to až v druhé polovině 18. století, kdy Marie Terezie zavedla nařízení týkající se jednotného způsobu evidence domů, tj. číslování. Byly také přesně určeny ulice a jejich názvy, poprvé tak došlo k systematizaci jihlavského uličního názvosloví. K nejvýraznějším změnám jihlavských ulic docházelo v poslední třetině 19. století, hlavním důvodem byl tok různých společenských událostí. Od druhé poloviny 19. století se začaly objevovat uliční názvy podle významných osobností, a to především z politické oblasti. Tento motivační zdroj byl hojně užívaný hlavně ve 20. století.⁸¹ Jak jsme již uvedli výše, nevýhodou takto motivovaných názvů je jejich krátkodobost. Stejně tak tomu bylo i v případě jihlavských ulic. K nejvýraznějším změnám došlo v letech 1918, tj. po vzniku Československé republiky, 1939, tj. po okupaci, 1945, tj. po osvobození, 1948, tj. po nástupu komunistů k moci, 1968, tj. v období Pražského jara a 1989, tj. po pádu komunistické moci.⁸² Důsledkem dějinného vývoje se neměnily pouze názvy ulic, ale také jejich jazyk. Středověké uliční názvy byly převážně latinské a německé. Od konce 18. století do roku 1919 jsme zaznamenali pouze německé názvy. Od roku 1919 se užívaly české názvy, které byly překlady německých názvů. Od roku

⁸⁰ HOFFMAN, František. Jihlavskými ulicemi. In: *Kulturní přehled*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1967, s. 1 – 2.

⁸¹ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1993, s. 3 – 6.

⁸² JELÍNEK, Jiří. Základní změny v pojmenování Jihlavských ulic v letech 1878 – 1945. In: *Kulturní krajiny a identity podél česko – rakouských hranic – 60 let EU*. Jihlava: Státní okresní archiv Jihlava, 2013, s. 108 – 113.

1939 se opět přešlo k jediné variantě, a to německé. Od roku 1945 se užívají pouze české názvy.⁸³

3.3.4. Atributivní urbanonyma

Ještě než přejdeme ke konkrétním atributivním urbanonymům, připomeneme nejčastější typ těchto urbanonym. Abychom mohli následně porovnat, jaký typ atributivních urbanonym převládá v případě názvů jihlavských a následně moravskobudějovických ulic. Urbanonyma označují sídelné i nesídelné objekty, které se nacházejí v daném městském prostoru. Pojem urbanonymum mimo jiné označuje vlastní jména ulic.⁸⁴ Atributivní urbanonyma jsou taková, která obsahují atribut kongruentní či nekongruentní. V kapitole, která pojednává o atributivních urbanonymech, uvádíme, že nejčastějším typem českých urbanonym jsou vícečlenná pojmenování, která obsahují druhové jméno, tj. ulice a bližší určení, které je vyjádřeno přívlastkem shodným (**Krkonošská** ulice, **Vančurova** ulice), tj. adjektivem nebo přívlastkem neshodným (ulice **J. Fučíka**, ulice **Hanče a Vrbaty**), tj. substantivem v genitivu. Do této kategorie patří také jednočlenná jména adjektivního typu, která jsou v genitivním tvaru (ulice **Komenského**).⁸⁵ Na tomto stanovisku se shoduje řada odborníků zabývajících se onomastikou, a to jak z dřívější doby, tak ze současnosti.

3.3.5. Atributivní urbanonyma v Jihlavě

V Jihlavě se v současnosti nachází 278 ulic, z nichž jsme vybrali několik atributivních urbanonym, neboť je jich velké množství. Jihlavské ulice se nám podařilo zachytit mnohdy již v období středověku. Jako zdroje nám posloužily *Jihlavské listy*, v nichž vycházel seriál Po stopách názvů ulic⁸⁶; článek Bohumíra Bradáče, uveřejněný rovněž v *Jihlavských listech*, Jména nových ulic v Jihlavě;⁸⁷ článek Františka Hoffmanna

⁸³ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1993, s. 6.

⁸⁴ BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 506.

⁸⁵ MATUŠOVÁ, Jana. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.

⁸⁶ KOPČÁKOVÁ, Lenka. Po stopách názvů ulic. *Jihlavské listy*. Jihlava: kraj Vysočina, 2014 – 2015.

⁸⁷ BRADÁČ, Bohumír. Jména nových ulic v Jihlavě. *Jihlavské listy*. Jihlava: kraj Vysočina, 1923, roč. 18, číslo 1 – 2.

Jihlavskými ulicemi,⁸⁸ uveřejněný v *Kulturním přehledu*; článek zaměstnance Státního okresního archivu Jihlava Jiřího Jelínka Základní změny v pojmenování Jihlavských ulic v letech 1878 – 1945, který je součástí sborníku *Kulturní krajiny a identity podél česko – rakouských hranic – 60 let EU*.⁸⁹ Dále článek Karla Křesadla K jménům jihlavských ulic, který je uveřejněný ve *Zpravodaji města Jihlavy*.⁹⁰ Důležitým zdrojem pro nás byla také publikace Zdeňka Jaroše *Jihlavské ulice*⁹¹ a publikace Ladislava Vilímka *I domy umírají vstojí*.⁹² Mnohé informace jsme rovněž čerpali z *Pražských uličníků*⁹³ Marka Laštovky a Václava Ledvinky.

3.3.6. Vybraná atributivní urbanonyma v Jihlavě

Benešova ulice – atributivní urbanonymum obsahující PKS

V kraji Vysočina se nachází Benešova ulice také v Třebíči. Jihlavská Benešova ulice byla poprvé pojmenovaná ve **14. století**, a to platea Saxonum, tzn. Saská. Tento název byl motivován původními obyvateli města, kteří zde touto dobou žili. V druhé polovině **18. století** byla ulice přejmenována na Obere Sachsengasse, tj. Horní Saská a Untere Sachsengasse, tj. Dolní Saská. V této době se totiž ulice dělila na dvě části. Přívlastek „Horní“ a „Dolní“ byl motivován přirozenou polohou částí této ulice. Od roku **1844** nesla ulice název Ugartgasse, tedy Ugartova, po rakouském ministrovi Aloisovi Ugarteovi. V roce **1878** došlo opět k přejmenování, a to na Neugasse, v překladu Nová, tento název byl odvozen podle doby vzniku této ulice, jelikož byla velmi mladá oproti ostatním jihlavským ulicím. Od roku **1913** nesla tato ulice název Schillergasse, tedy Schillerova, podle německého básníka Friedricha Schillera. V roce

⁸⁸ HOFFMAN, František. Jihlavskými ulicemi. In: *Kulturní přehled*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1967, s. 1- 2.

⁸⁹ JELÍNEK, Jiří. Základní změny v pojmenování Jihlavských ulic v letech 1878 – 1945. In: *Kulturní krajiny a identity podél česko – rakouských hranic – 60 let EU*. Jihlava: Státní okresní archiv Jihlava, 2013, s. 108 – 113.

⁹⁰ KŘESADLO, Karel. K jménům jihlavských ulic. *Zpravodaj města Jihlavy*. Jihlava, 1990 – 1991.

⁹¹ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1993.

⁹² VILÍMEK, Ladislav. *I domy umírají vstojí*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2014.

⁹³ LAŠTOVKA, Marek a LEDVINKA, Václav. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 1. díl, A – N, Praha: Libri, 1997.

LAŠTOVKA, Marek a LEDVINKA, Václav. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 2. díl, O – Ž, Praha: Libri, 1998.

1919 vystřídala německou variantu česká, ulice nesla název Schillerova. K německé variantě bylo opět přistoupeno v roce **1939**. Od roku **1945** se tato ulice nazývala Benešova. Od roku **1955** došlo k užívání názvu 9. května, tento název byl motivován 9. květnem 1945, kdy skončilo pražské povstání, které vypuklo 5. května 1945. Od roku **1990** až doposud je ulice známa pod názvem Benešova.

Benešova ulice je pojmenována podle druhého prezidenta Československého státu **Edvarda Beneše**, jímž byl zvolen 18. 12. 1935. Edvard Beneš se narodil 28. května 1884, jako nejmladší syn v rolnické rodině. 5. 10. 1938 Beneš abdikoval a odešel do exilu. V roce 1940 byl znovu zvolen prezidentem a v roce 1948 se pokusil vzepřít komunistickému režimu, a to nepřijetím nové československé ústavy. Měsíc po té abdikoval z funkce a jeho nástupcem se stal Klement Gottwald. Edvard Beneš zemřel 3. září 1948.

Brněnská ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici najdeme v kraji Vysočina také v Třebíči, Žďáře nad Sázavou, Novém Městě na Moravě, Měříně, Kožichovicích, Náměšti nad Oslavou, Kralovicích nad Oslavou a Hrotovicích. Jihlavská Brněnská ulice byla v důsledku historického vývoje mnohokrát přejmenována. Od **14. století** nesla svůj první název, a to platea Bohemicalis, tj. Česká. Název byl motivován podle české národnosti, která byla v této ulici zabydlena. Kolem roku **1530** byla ulice přejmenována na Obere Behemgasse, tj. Horní Česká a Hintere Behemgasse, tj. Zadní Česká. Ulice se v této době dělila na dvě části. Přívlastek „Horní“ a „Zadní“ byl motivován přirozenou polohou částí této ulice. V druhé polovině **18. století** nesla ulice název Böhmgasse, tedy Česká. Od roku **1878** byla ulice známá pod názvem Brünnergasse, tzn. Brněnská. V roce **1919** došlo k užívání českého ekvivalentu, tj. Brněnská. Od roku **1939** byla opět užívána německá podoba. Česká varianta byla navrácena v roce **1945**. Název ulice je motivován podle směru na **Brno**.

Divadelní ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Divadelní ulice se na Vysočině nachází pouze v Jihlavě. V **15. století**, kdy byla tato ulice poprvé pojmenována, se nazývala Remhof, tj. Na Rámech. Tento název vznikl podle soukenických zařízení, která se v této ulici nacházela. V **16. století** byla ulice přejmenována na Veilchengasse, tedy Fialková. Tento název má poněkud ironický

podtext, poněvadž ulice byly v této době kvůli absenci kanalizace velmi páchnoucí. Krátce na to byla ulice přejmenována na Katzenanger, tj. Kočičí roh, podle tvaru uličky, která vedla od nedaleké bašty zvané Kočka. Kolem roku **1630** došlo opět k přejmenování, a to na Kapuzinergasse, tzn. Kapucínská. Toto pojmenování bylo podle blízkého kláštera. V roce **1919** byl německý název vystřídán českým, tedy Kapucínská. V roce **1939** se opět začala užívat německá varianta. Od roku **1945** nese tato ulice název Divadelní. Pojmenování této ulice je motivováno blízkou **polohou u divadla**, dnes Horáckého divadla.

Havířská ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Havířská ulice se v kraji Vysočina nachází také v Havlíčkově Brodě a Světlé nad Sázavou. U Havířské ulice v Jihlavě došlo rovněž k mnohým změnám v pojmenování. Ve **14. století** byla poprvé pojmenována – platea Textorum, tj. Tkalcovská, tento název byl motivován podle tkalcovského řemesla, kterému se v Jihlavě touto dobou velmi dařilo. V **16. století** nesla ulice název Untere Webergasse, tedy Dolní Tkalcovská. Přívlastek „Dolní“ obdržela ulice podle své přirozené polohy. Koncem **16. století** byla přejmenována na Fleischhackergasse, tedy Řeznická, podle masných krámů, které se nacházely v její blízkosti. V **17. století** nesla název Obere Fleischhackergasse, tedy Horní Řeznická. Přívlastek „Horní“ získala ulice podle své přirozené polohy. Od roku **1919** byl používán český název Řeznická. Od roku **1924** se ulice jmenovala Havířská, v roce **1939** se přistoupilo k německé variantě Berghäuer-gasse, tedy Havířská. V roce **1945** byla přejmenována na Čajkovského, podle významného hudebního skladatele, od roku **1990** nese název Havířská. Název této ulice připomíná středověkou **stříbrnou slávu Jihlavy**.

Husova ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Husovu ulici najdeme v kraji Vysočina také v Chotěboři, Habrech, Golčově Jeníkově, Pelhřimově, Třebíči, Moravských Budějovicích, Jaroměřicích nad Rokytnou, Náměšti nad Oslavou, Žďáře nad Sázavou, Příbyslavi, Humpolci, Jemnici a Havlíčkově Brodě. Jihlavská Husova ulice nesla ve **14. století** svůj první název – platea Siliquum, tj. Mlátečná. Tento název obdržela ulice podle odpadového produktu pivovarské výroby. V **15. století** platea Rosarum, tj. Růžová, podle Růžové hradební věže, která se nacházela v blízkosti této ulice. V roce **1878** ulice dostala název Leupoldgasse, tedy Leupoldova, podle slavného městského písaře a kronikáře. Od roku **1919** nesla český

název Leupoldova, v roce **1924** byla přejmenována na Husovu, v roce **1939** byl název změněn na Leupoldgasse, tj. Leupoldova. Od roku **1945** se ulice nazývá Husova. Tato ulice je pojmenována po římskokatolickém knězi, reformátorovi a kazateli **Janu Husovi**, který šířil myšlenky o nezbytné reformě církve. V roce 1414 se vydal na koncil v Kostnici, kde byl odsouzen jako kacíř. Po osmi měsících věznění byl vydán světské moci k upálení na hranici, neodvolal totiž své učení.

Kosmákova ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici najdeme v kraji Vysočina také v Třebíči a Třešti. Kosmákova ulice v Jihlavě byla poprvé pojmenována ve **14. století**, a to platea Schönmelczerorum, tj. Schönmelczerova. Tento název ulice obdržela po jihlavské patricijské rodině, která zde touto dobou žila. V **15. století** byla ulice přejmenována na Materngasse, tj. Maternova, podle řezníka Materny, který bydlel v této ulici. V **16. století** došlo k dalšímu přejmenování, ulice nesla název Webergasse, tj. Tkalcovská. Tento název byl motivován tkalcovským řemeslem, které mělo v Jihlavě dlouholetou tradici. Od roku **1878** nesla ulice název Materngasse, tj. Maternova. V roce **1919** byl německý název změněn na český, tj. Maternova. V roce **1924** byla ulice přejmenována na Kosmákovu. Od roku **1939** nesla ulice německý název Materngasse, tedy Maternova. Od roku **1945** je ulice známá pod názvem Kosmákova. Tato ulice je pojmenována podle **Václava Kosmáka**, moravského spisovatele a novináře.

Křížová ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici jsme v kraji Vysočina našli také v Třebíči. Křížová ulice v Jihlavě byla poprvé pojmenována ve **13. století**, a to platea sancte Crucis, tj. Křížová, podle dominikánského kostela. Od **16. století** nesla název Grosse Kreutzgasse, tedy Velká Křížová. Přívlastek „Velká“ ulici náležel z důvodu její velké rozlohy. V roce **1919** vystřídal německý název český, tj. Křížová. V roce **1934** byla ulice přejmenována na třídu krále Alexandra I. Sjednotitele, podle krále Jugoslávie Alexandra I. Od roku **1939** nesla ulice německý název Kreuzergasse, tj. Křížová. V roce **1945** jsme ji našli pod českým názvem Křížová, v roce **1961** byla přejmenována na Pionýrů. Tento název byl odvozen podle pionýra – člena československé dětské socialistické organizace, která vznikla v roce 1949. Od **1990** je známá pod názvem Křížová. Název této ulice je motivován polohou u **kostela Povýšení sv. Kříže**.

Lazebnická ulice - atributivní urbanonymum obsahující PKS

Lazebnická ulice se v kraji Vysočina nachází pouze v Jihlavě. Poprvé byla pojmenována v **15. století**, a to platea versus ecclesiam s. Jacobi parrochiale, tzn. Ke kostelu, podle kostelu který se nacházel v této ulici. Počátkem **16. století** nesla ulice název Friedgasse, tedy Friedova. Tento název ulice obdržela podle jihlavského měšťana. Koncem **16. století** byla přejmenována na Badergasse, tj. Lazebnická. Tento název si ulice uchovala až do roku **1919**, kdy byl užíván český název, tj. Lazebnická. K německé variantě se přešlo v roce **1939**. Česká varianta Lazebnická se opět užívá od roku **1945**. Tato ulice je pojmenována podle zdejší **středověké lázně bratrstva sv. Kateřiny**, která se nacházela v domě č. 3.

ulice Čajkovského – atributivní urbanonymum obsahující PKN

Ulice Čajkovského se na Vysočině nachází také v Pelhřimově a Třebíči. Jihlavská ulice Čajkovského nesla první název od **14. století**, a to platea Figulorum, tj. Hrnčířská, pojmenování podle hrnčířského řemesla, kterému se v této době v Jihlavě velmi dařilo. V **16. století** nesla ulice název Fleischhackergasse, tedy Řeznická, podle masných krámů. V **17. století** byla přejmenována na Untere Fleischhackergasse, tj. Dolní Řeznická. Přívlastek „Dolní“ získala ulice podle své přirozené polohy. V druhé polovině **18. století** nesla název Beim Brünner Thore, tj. U Brněnské brány, ulice se totiž nacházela v blízkosti Brněnské brány, kterou postavili v roce 1644 Švédové. V roce **1878** byla přejmenována opět na Fleischhackergasse, tj. Řeznická. Od roku **1919** nesla český název Řeznická. V roce **1924** byla přejmenována na Havířskou, podle stříbrné slávy města Jihlavy. V roce **1939** byl český název vystřídán německým Berghäuer-gasse, tedy Havířská. Od roku **1945** nese ulice název Čajkovského. Tato ulice je pojmenována podle významného ruského skladatele 19. století, který vytvořil jedny z nejkrásnějších melodií romantismu. Dodnes patří jeho balety k hlavnímu repertoáru světových baletních scén. Mezi nejznámější patří Labutí jezero, Louskáček či Šípková Růženka. **Petr Iljič Čajkovskij** se narodil 7. května 1840 a zemřel 6. listopadu 1893.

ulice Komenského - atributivní urbanonymum obsahující PKN

Ulice Komenského se v kraji Vysočina nachází také v Jaroměřicích nad Rokytnou, Jemnici, Telči, Třešti, Moravských Budějovicích, Velkém Meziříčí, Polné, Žirovnici, Žďáře nad Sázavou, Pelhřimově, Přibyslavi, Kamenici nad Lipou, Humpolci, Světlé

nad Sázavou, Svatce, Ledči nad Sázavou a Golčově Jeníkově. Jihlavská ulice Komenského byla poprvé pojmenována ve **14. století**, a to platea Hospitalis, tj. Špitálská, podle blízkého špitálu. V roce **1915** byla přejmenována na Kaiser Wilhelm Gasse, v překladu Císaře Viléma. Tento název ulice obdržela podle císaře Viléma II. Od roku **1919** se ulice jmenovala Špitálská. V roce **1924** byla ulice znovu přejmenována, a to na Komenského. Od roku 1939 se ulice jmenovala Dr. Seyss – Inquart, podle právníka a rakouského spolkového kancléře. Od roku **1945** nese ulice název Komenského. Tato ulice je pojmenována podle **Jana Amose Komenského**, který je označován jako Učitel národů. Byl českým pedagogem a posledním biskupem Jednoty bratrské. Nejvýznamnější jsou jeho pedagogické spisy, ve kterých shrnul didaktické zásady opřené o zkušenost.

ulice Matky Boží – atributivní urbanonymum obsahující PKN

Takto pojmenovaná ulice se v kraji Vysočina nachází pouze v Jihlavě. Poprvé byla tato ulice pojmenována ve **14. století**, a to platea beate virginis Marie, tj. Matky Boží. K přejmenování došlo ve druhé polovině **18. století**, kdy byla ulice rozdělena na dvě části – Inner dem Frauenthore, tj. V bráně Matky Boží, a Ob dem Frauenthore, tj. Před branou Matky Boží. Od roku **1919** nesla ulice název Matky Boží. Od **1939** byl užíván německý název Frauengasse, tedy Matky Boží, Od roku **1945** bylo opět přistoupeno k české variantě, tj. Matky Boží. V roce **1959** byla ulice přejmenovaná na Obránců míru. Tento název upozorňoval na celosvětové hnutí obránců míru, které bylo organizováno po druhé světové válce. Od roku **1990** nese ulice název Matky Boží. Ulice je pojmenována podle blízkého **kostelu Nanebevzetí Panny Marie**.

ulice Palackého - atributivní urbanonymum obsahující PKN

Takto pojmenovaných ulic se v kraji Vysočina nachází opravdu hojné množství, a to v Třebíči, Pelhřimově, Polné, Moravských Budějovicích, Žirovnici, Telči, Náměšti nad Oslavou, Svatce, Jemnici, Chotěboři, Kamenici nad Lipou, Humpolci a Třešti. Ulice Palackého v Jihlavě nesla první název od **15. století**, a to Inter pannifices, tj. K rámcům, podle blízkých soukenických rámců, výroba sukna byla v Jihlavě velmi rozvinuta. Krátce na to byl název změněn na Quergasse, tedy Příčná, tento název byl motivován podle skutečného tvaru ulice. Koncem **15. století** byl název opět změněn, a to na retro Iudicem, tj. Za rychtářem, tato ulice totiž probíhala za zadním traktem původní rychty. V **17. století** nesla název Hintere Quergasse, tj. Zadní Příčná, a Vordere

Quergasse, tedy Přední Příčná. Ulice se touto dobou dělila na dvě části, proto uvádíme dva názvy. Přívlastek „Zadní“ a „Přední“ byl motivován přirozenou polohou částí této ulice. Koncem **17. století** byla ulice přejmenována na Richtergasse, tj. Rychtářská, podle nedaleké rychty. V roce **1864** došlo k přejmenování na Breitegasse, tedy Široká, podle skutečného tvaru ulice. Od roku **1878** se ulice jmenovala Steingasse, tj. Steinova, podle jihlavské patricijské rodiny. Od roku **1919** byl používán český název Steinova. Od roku **1924** nesla ulice název Palackého. V roce **1939** byla přejmenována na Steingasse. Od roku **1945** je opět užíván název Palackého. Ulice je pojmenována podle zakladatele českého dějepisectví a vůdčí osobnosti národního obrození **Františka Palackého**, který se narodil 14. června 1798. V roce 1829 byl jmenován historiografem Království českého a pověřen zpracováním českých dějin. Palacký byl uznávaným představitelem austroslavismu. Zemřel 26. května 1876.

Židovská ulice – atributivní urbanonymum obsahující PKS

V kraji Vysočina se nachází Židovská ulice kromě Jihlavy také v Telči. Jihlavská Židovská ulice nesla svůj první název od **14. století** platea Judeorum, tj. Židovská, podle sídla tehdejší židovské komunity. Od druhé poloviny **18. století** Vordere Judengasse, tj. Přední Židovská, a Hintere Judengasse, tj. Zadní Židovská. Ulice byla rozdělena v tomto období na dvě části. Přívlastek „Přední“ a „Zadní“ byl motivován přirozenou polohou částí této ulice. Od roku **1878** nesla název Judengasse, tedy Židovská. V roce **1919** byl nahrazen německý název českým, tj. Židovská. V roce **1939** byla ulice přejmenována na Hans Sachsgasse, tento název získala ulice podle německého básníka Hanse Sachse. Rok **1945** přinesl ulici pojmenování Brožíkova, tj. podle českého malíře Václava Brožíka, a od roku **1990** nese název Židovská. Ulice je pojmenovaná podle středověké **židovské kolonie** usídlené v těchto místech od roku 1345. Postavili si zde školu a synagogu.

3.4. Moravské Budějovice

„*Město Moravské Budějovice leží na rozhraní části Českomoravské vysočiny a oblasti mírně se k jihovýchodu sklánějící v plošinu*“.⁹⁴ Moravské Budějovice se nachází v okrese Třebíč, který náleží do kraje Vysočina. K 1. 1. 2016 žilo v Moravských Budějovicích 7 462 obyvatel. Městem, které se rozprostírá na území o rozloze 37, 15 km², protéká říčka Rokytka. V Moravských Budějovicích se nachází barokní zámek, muzeum věnované historii města či farní kostel sv. Jiljí.

První písemná zmínka o Moravských Budějovicích pochází z roku 1231.⁹⁵ Moravské Budějovice založil kníže Budivoj pod názvem Budivojovici. Lidé tehdy nenazývali svá sídla, ale sebe. Časem však začali nahlížet na ves jako na věc a od 13. století byl používán název Budějovice. Od roku 1406 se užívá přívlastku „moravské“, především z důvodu odlišení od Českých Budějovic.⁹⁶

Od roku 1307 byly Moravské Budějovice ve správě Lichtenburků a ve druhé polovině 13. století povýšeny na město. Roku 1522 připadly Moravské Budějovice Valdštejnům. Za jejich vlády město rozkvétalo, rozvíjela se především řemeslná výroba a obchod. Po bitvě na Bílé hoře bylo panství převedeno do vlastnictví šlechtického rodu Schaumburků, kteří neuznávali dosud udělená městská práva. Za jejich vlády došlo k značnému úpadku dosud slibného rozvoje města. Moravské Budějovice koupil v roce 1736 František Václav Wallis. Za vlády Wallisů bylo vystavěno mnoho veřejných budov, např. Obecní reálné gymnázium a Veřejná knihovna. Rozvíjely se různé spolky podporující kulturní a veřejný rozvoj města, např. Rybářský spolek, Řemeslnická beseda, Včelařský spolek, Králíkářský spolek, Čtenářský spolek, apod. Vláda Wallisů trvala do roku 1924, poté panství zdědila Anna Marie Schaffgotschová, vlastnila jej až do roku 1948.⁹⁷

⁹⁴JECH, František. *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*. Moravské Budějovice, 1934, s. 18.

⁹⁵HOSÁK, Ladislav a kol. *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2005, s. 454.

⁹⁶JECH, František. *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*. Moravské Budějovice, 1934, s. 24.

⁹⁷PODHORSKÝ, Marek. *Kraj Vysočina*. Praha: Freytag & Berndt, 2003, s. 69 – 70.

3.4.4. Administrativní členění města

Moravské Budějovice byly do roku 1848 sídlem vrchnostenského úřadu moravskobudějovického panství, ke kterému náležel také Dolní Vranín, Horní Vranín, Heřmanice, Jackov, Krnčice, Lažinky a Vesce. Poté město náleželo k okresnímu hejtmanství ve Znojmě. V roce 1921 byl založen politický okres moravskobudějovický, který byl v roce 1949 reorganizován. V roce 1960 byl tento okres zrušen. Většina obcí, včetně Moravských Budějovic, byla připojena k okresu Třebíč.⁹⁸

Moravské Budějovice náleží do Moravskobudějovického mikroregionu, do něhož dále patří 23 obcí, tj. Babice, Cidlina, Častohostice, Dešov, Dědice, Domamil, Hornice, Jakubov u Moravských Budějovic, Kojatice, Komárovice, Láz, Lesná, Lesonice, Litohoř, Lukov, Martínkov, Meziříčko, Nimpšov, Nové Syrovice, Radkovice u Budče, Vícenice, Zvěrkovice a Želetava. Moravskobudějovický region byl zřízen v roce 2000. Obecným cílem a úkolem tohoto regionu je všeobecná spolupráce všech sdružených obcí, která vede k jejich celkovému rozvoji.⁹⁹

Moravské Budějovice se v současnosti skládají z těchto čtvrtí – Město, Horní Víška, Dolní Víška, Podolí, Heřmanice a Mexiko. Nejstarší čtvrtí je Město, které vznikalo již s první písemnou zmínkou. Ve 13. století vznikla čtvrt' zvaná Podolí. V roce 1417 vznikla spolu s Heřmanicemi Horní Víška. Horní Víška byla nejprve nazývána Německá Ves, od roku 1498 je v písemnostech již označována jako Horní Víška. Dolní Víška vznikla koncem 15. století. Čtvrt' Mexiko vznikla oproti ostatním mnohem později, tj. ve 20. letech 20. století.¹⁰⁰

⁹⁸ JECH, František. *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*. Moravské Budějovice, 1934, s. 13 – 14.

⁹⁹ SMETANA, Vlastimil. *Moravskobudějovicko – mikroregion kraje Vysočina*. Moravské Budějovice, 2002, s. 1.

¹⁰⁰ VLK, František. *Moravské Budějovice*. Moravské Budějovice, 2012, s. 130 – 202.

Mapa 2: Administrativní členění Moravských Budějovic.¹⁰¹

¹⁰¹ SMETANA, Vlastimil. *Moravskobudějovicko – mikroregion kraje Vysočina*. Moravské Budějovice, 2002, s. 5.

3.4.5. Uliční názvosloví Moravských Budějovic

V případě moravskobudějovických ulic nelze použít obecné poznatky, které uvádíme v kapitole pojednávající o historii urbanonym. Vývoj moravskobudějovických ulic je totiž v pramenech zachytitelný až od roku 1811. Tohoto roku došlo k prvnímu rozhodnutí o pojmenování ulic. První uliční názvy byly v německém jazyce vyobrazovány na stěnu daného domu. V roce 1899 byl podán návrh na nové pojmenování moravskobudějovických ulic, které mělo být podle významných osobností. 25. února 1907 rozhodla Městská rada o novém pojmenování ulic.¹⁰²

3.4.6. Atributivní urbanonyma v Moravských Budějovicích

V Moravských Budějovicích se v současné době nachází 76 ulic, z nichž jsme vybrali několik atributivních urbanonym. U vybraných atributivních urbanonym sledujeme sémantickou motivaci jejich názvů a proměny názvů v historických souvislostech.

Při zkoumání uličních názvů v Moravských Budějovicích jsme vycházeli z publikace Františka Vlka *Moravskobudějovický uličník*.¹⁰³ Důležitý zdroj pro nás představoval článek *Pojmenování ulic v Moravských Budějovicích*, uveřejněný v *Našich novinách*,¹⁰⁴ dále *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*, jejímž autorem je František Jech.¹⁰⁵ Velké množství informací jsme získali z článku Emila Jenerála *Za názvy ulic a náměstí*, uveřejněném ve *Zpravodaji Moravských Budějovic*.¹⁰⁶ Cenné materiály nám poskytl moravskobudějovický kronikář pan František Vlk.

¹⁰² VLK, František. *Moravskobudějovický uličník*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2012, s. 5.

¹⁰³ VLK, František. *Moravskobudějovický uličník*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2012.

¹⁰⁴ *Pojmenování ulic v Moravských Budějovicích*. *Naše noviny*. Moravské Budějovice, 1907, roč. 6, číslo 10, s. 3.

¹⁰⁵ JECH, František. *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*. Moravské Budějovice, 1934.

¹⁰⁶ JENERÁL, Emil. *Za názvy ulic a náměstí*. *Zpravodaj Moravské Budějovice*. Moravské Budějovice, 1987, roč. 11, č. 1 – 12.

3.4.7. Vybraná atributivní urbanonyma v Moravských Budějovicích

Gymnazijní ulice – atributivní urbanonym obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici se nám podařilo najít v kraji Vysočina pouze v Moravských Budějovicích. Poprvé byla tato ulice pojmenována v roce **1925**, a to Masarykova. Tento název ulice obdržela po T. G. Masarykovi, prvním prezidentovi Československé republiky. V roce **1940** byla ulice přejmenována na Gymnazijní. V roce **1945** došlo opět k přejmenování, a to na Štefánikovu. Podle slovenského politika Milana Rastislava Štefánika. V roce **1948** byl název opět změněn, ulice se jmenovala Fučíkova. Tento název ulice obdržela podle novináře Julia Fučíka. Od roku **1991** je tato ulice známa pod názvem Gymnazijní. Název této ulice je motivován blízkostí zdejšího **gymnázia**.

Havlíčková ulice - atributivní urbanonym obsahující PKS

Havlíčkovu ulici jsme v kraji Vysočina našli také v Jaroměřicích nad Rokytnou, Náměšti nad Oslavou, Jihlavě, Třešti, Telči, Polné, Horní Cerekvi, Přibyslavi, Počátcích, Havlíčkově Borové, Havlíčkově Brodě, Chotěboři, Svatce, Kamenici nad Lipou, Světlé nad Sázavou a Ledči nad Sázavou. Moravskobudějovická Havlíčková ulice byla poprvé pojmenována v roce **1925**, a to jako Wilsonova, podle amerického prezidenta Thomase Woodrova Wilsona. V roce **1939** byla přejmenována na ulici K Háji, ulice byla pojmenována podle blízkého městského lesíku, který nese název Háj. Od roku **1940** nesla ulice název Sternwaldgasse, tj. ulice Hvězdného zálesí. Tento poněkud zvláštní název má své opodstatnění, pochází taktéž od lesíku Háj, poněvadž se v jeho středu nacházel přístřešek ve tvaru houby (hříbku) a od něj se do lesa rozbíhaly hvězdicové pěšinky. V roce **1945** byla přejmenována na Havlíčkovu. Ulice je pojmenována podle novináře, spisovatele a politika **Karla Havlíčka Borovského**. Borovský byl zakladatel politického tisku, redaktor Pražských a Národních novin. V revolučním období, tj. 1848 – 1849, byl stoupencem liberálního křídla české politiky, mluvčím Národního výboru a poslancem zemského i říšského sněmu. Za novinářskou činnost byl Borovský v letech 1851 – 1855 internován v Brixenu.

Husova ulice - atributivní urbanonym obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici je možné najít v kraji Vysočina také v Jihlavě, Žďáře nad Sázavou, Havlíčkově Brodě, Náměšti nad Oslavou, Chotěboři, Pelhřimově, Humpolci, Jemnici, Přibyslavi, Třebíči, Jaroměřicích nad Rokytnou, Golčově Jeníkově a Habrech. Moravskobudějovická Husova ulice byla poprvé pojmenována v roce **1811**, a to Tuchrahmen, tj. Plátěné rámy, podle soukenických rámu, výroba sukna byla v Moravských Budějovicích dříve velmi žádaná. V roce **1907** následovalo přejmenování na Čechovu, ulice byla pojmenována podle českého spisovatele Svatopluka Čecha. V roce **1934** byla ulice přejmenována na Švehlovu, ulice nesla název podle československého politika Antonína Švehly. V roce **1939** dostala název Jemnická, podle blízkého města Jemnice. Od roku **1940** nesla název Jamnitzerstrasse, tj. Jemnická. Po válce byla užívána opět česká varianta Jemnická. Od roku 1948 je ulice známá jako Husova. Ulice je pojmenovaná podle **Jana Husa** – kněze reformátora. Oproti latině vyzdvihoval úlohu mateřského jazyka. Ve snaze umožnit vzdělání prostému lidu zjednodušil český pravopis, zavedl diakritická znaménka. Na koncilu v Kostnici odmítl odvolat své učení, 6. července 1415 byl upálen na hranici.

Janáčkova ulice - atributivní urbanonym obsahující PKS

Janáčkova ulice se nachází na Vysočině také v Pelhřimově. Moravskobudějovická Janáčkova ulice byla poprvé pojmenována v roce **1811**, a to Judenfeld, tj. Židovské pole, podle židovského hřbitova, který se dříve nacházel v těchto místech, také v této ulici bydlelo několik Židů. K přejmenování došlo v roce **1925**, ulice dostala název Na Příkopech, v této ulici se kdysi vyskytovaly jakési příkopy. Od roku **1948** nese ulice název Janáčkova. Název této ulice je motivován významným moravským hudebním skladatelem **Leošem Janáčkem**. V letech 1880 – 1904 působil Janáček na učitelském ústavu v Brně. V letech 1881 – 1919 byl ředitelem varhanické školy v Brně. Těžištěm jeho tvorby byly opery, např. Její pastorkyňa, Výlety pana Broučka, Příhody lišky Bystroušky.

Jiráskova ulice - atributivní urbanonym obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici je možné najít na Vysočině také v Třebíči, Jaroměřicích nad Rokytnou, Náměšti nad Oslavou, Jihlavě, Třešti, Telči, Přibyslavi, Havlíčkově Brodě, Pelhřimově, Humpolci, Chotěboři a Golčově Jeníkově. Moravskobudějovická

Jiráskova ulice byla poprvé pojmenována v roce **1925** Masarykova třída, podle prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. V roce **1940** byla přejmenována na Gymnazijní třídu, podle nedalekého gymnázia. Od roku **1948** nese ulice název Jiráskova. Tato ulice je pojmenována podle českého prozaika a dramatika **Aloise Jiráska**. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří Temno, Psohlavci, F. L. Věk, Vojnarka, Lucerna, a další.

Partyzánská ulice – atributivní urbanonym obsahující PKS

Takto pojmenovaná ulice se nachází v kraji Vysočina také v Okříškách, Havlíčkově Brodě, Svatce, Chotěboři a Ledči nad Sázavou. Moravskobudějovická Partyzánská ulice obdržela svůj první název v roce **1939**, a to Hřbitovní, podle blízkého hřbitova. Od roku **1940** byl užíván německý ekvivalent, tj. Friedhofgasse. V roce **1945** byl ulici vrácen český název, tj. Hřbitovní. Od roku **1948** nese tato ulice název Partyzánská. Název ulice je motivován **partyzány**, kteří se v Moravských Budějovicích vyskytovali během druhé světové války.

Pražská ulice – atributivní urbanonym obsahující PKS

Pražskou ulici jsme našli v kraji Vysočina také v Jihlavě, Třebíči, Havlíčkově Brodě, Habrech, Želetavě, Pelhřimově, Humpolci a Lukavci. Moravskobudějovická Pražská ulice dostala svůj první název za **Rakouska - Uherska**, a to Gegen Litohorn, tj. Proti Litohoři, podle nedaleké vsi Litohoř. V roce **1907** byla ulice přejmenována na Pražskou, hned poté byla přejmenována na Staňkovu, podle českého politika Františka Staňka. V roce **1939** byl její název změněn na Pražskou. Od roku **1940** se nazývala Pragerstrasse, tj. Pražská. V roce **1948** byl její název změněn na ulici Rudé armády, tj. podle armády bolševického Ruska, posléze Sovětského svazu. V roce **1991** byl vrácen její původní název Pražská. Ulice je pojmenována podle směru, ve kterém se nachází, tj. **na Prahu**.

Sokolská ulice - atributivní urbanonym obsahující PKS

Takto pojmenovanou ulici jsme našli v kraji Vysočina také v Třebíči, Hrotovicích, Polné, Pohledu a Habrech. Sokolská ulice v Moravských Budějovicích byla poprvé pojmenována v roce **1811**, a to Burgstrasse, tj. Hradní ulice, ulice nesla název podle nedalekého hradu. V roce **1907** došlo k přejmenování ulice na Špatinkovu, název po moravském buditeli, hudebníkovi a advokátovi Eduardovi Špatinkovi. Od roku **1952**

nesla ulice název Františka Husáka, podle člena KSČ Františka Husáka. Začátkem **90. let 20. století** byla ulice přejmenována na Sokolskou. Název této ulice byl zvolen podle tělovýchovné organizace **Sokol**, jež byl v Moravských Budějovicích založen v roce 1889. V Sokolské ulici navíc stojí budova Sokolovny.

Šafaříkova ulice – atributivní urbanonym obsahující PKS

Šafaříkova ulice se nachází v kraji Vysočina také v Třebíči a Jihlavě. Moravskobudějovická Šafaříkova ulice byla poprvé pojmenována v roce **1939** – Na Vyhlídce, tento název byl dán lokací ulice, jelikož se nacházela na východním okraji Moravských Budějovic a byl odtud znamenitý výhled na okolí. V roce **1940** dostala německý název Aussichtgasse, tj. Na Vyhlídce. Od roku **1945** nesla název Šafaříkova. V **70. letech 20. století** byla přejmenována na Gottwaldovu, podle prvního komunistického prezidenta Klementa Gottwalda. Počátkem **90. let 20. století** byla ulice opět přejmenována na Šafaříkovu. Název této ulice je motivován slovenským historikem, jazykovědcem a spisovatelem **Pavlem Josefem Šafaříkem**.

Tyršova ulice – atributivní urbanonym obsahující PKS

Tyršova ulice se nachází na Vysočině také v Jihlavě, Novém městě na Moravě, Chotěboři, Bystřici nad Pernštejnem a Jaroměřicích nad Rokytnou. Moravskobudějovická Tyršova ulice byla poprvé pojmenována v roce **1907**, a to Tyršova. V roce **1941** byla přejmenována na Znojemskou. Tento název byl motivován směrem k blízkému městu Znojmu. Od roku **1945** nese ulice opět název Tyršova. Tato ulice je pojmenována podle **Miroslava Tyrše**, spoluzakladatele organizace Sokol, politika, profesora dějin na Univerzitě Karlově a na Českém vysokém učení technickém v Praze.

ulice 1. máje - atributivní urbanonym obsahující PKN

Takto pojmenovaná ulice se v kraji Vysočina nachází také v Hrotovicích, Lukách nad Jihlavou a Žďáře nad Sázavou. Moravskobudějovická ulice 1. máje obdržela svůj první název v roce **1811**, a to Ziegelgasse, tj. Cihlářská, tato ulice nesla svůj název podle Městské cihelny, která se v těchto místech nacházela. V roce **1907** byla přejmenovaná na Nádražní třídu, podle blízkého nádraží. Od roku **1932** se ulice jmenovala Habermannova, podle prvorepublikového československého politika Gustava

Habermanna. V roce **1939** byla ulice opět přejmenována na Nádražní třídu. Od roku **1940** nesla ulice německý název, a to Bahnhofstrasse, tj. Nádražní ulice. V roce **1945** byla ulice přejmenovaná na Masarykovu, podle prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. Od roku **1955** nese ulice název 1. máje. Název této ulice je motivován mezinárodním dělnickým svátkem, který se od roku 1890 slaví **1. května**. Tento svátek zavedla v roce 1889 II. internacionála na připomenutí vypuknutí stávký amerických dělníků v Chicagu, která se konala 1. května 1886.

ulice Dobrovského - atributivní urbanonymum obsahující PKN

Ulice Dobrovského se v kraji Vysočina nachází také v Havlíčkově Brodě, Jaroměřicích nad Rokytnou a Třebíči. Moravskobudějovická ulice Dobrovského byla poprvé pojmenována v roce **1907**, a to Dobrovského. Od roku **1939** nesla název Komenského sady, podle Jana Amose Komenského. V roce **1945** byla ulice přejmenována na Voronovovu, pojmenování po sovětském vojenském důstojníkovi Nikolaji Nikolajeviči Voronovovi. V roce **1948** byla přejmenována na Dobrovského. Ulice je pojmenována po **Josefu Dobrovském** – českém filologovi, zakladateli slavistiky a historikovi. Josef Dobrovský byl největší osobností českého osvícenství. Vrcholem jeho jazykovědné práce je latinská mluvnice staroslověnštiny.

ulice Komenského - atributivní urbanonymum obsahující PKN

Ulice Komenského se vyskytuje také v Jaroměřicích nad Rokytnou, Jemnici, Telči, Třešti, Jihlavě, Velkém Meziříčí, Polné, Žirovnici, Žďáře nad Sázavou, Pelhřimově, Přibyslavi, Kamenici nad Lipou, Humpolci, Světlé nad Sázavou, Svatce, Ledči nad Sázavou a Golčově Jeníkově, co se týče kraje Vysočina. Ulice Komenského v Moravských Budějovicích byla poprvé pojmenovaná v roce **1925** – Tusarova, podle poslance Národního shromáždění Vlastimila Tusara. V roce **1939** byla ulice pojmenována na Klášterní, podle blízkého kláštera. V roce 1940 dostala německý název Klostergasse, tj. Klášterní. **Po válce** jí byl vrácen český název Klášterní. Od roku **1948** nesla název Komenského. Od roku **1979** do roku **1990** nesla název Leninova, podle Vladimíra Iljiče Lenina. Od roku **1990** se jmenuje Komenského. Tato ulice je pojmenovaná podle posledního biskupa Jednoty bratrské, českého teologa, pedagoga a filozofa **Jana Amose Komenského**.

4. Závěr

Předmětem naší bakalářské práce byl výzkum vybraných atributivních urbanonym ve dvou městech kraje Vysočina. Zjistili jsme, že termín urbanonymum mimo jiné označuje vlastní jména ulic. Pozornost jsme tedy věnovali uličním názvům v Moravských Budějovicích a v Jihlavě, které obsahují atribut kongruentní či nekongruentní, tj. přívlastek shodný či neshodný. U těchto názvů jsme se zaměřili na jejich sémantickou motivaci, tj. jaký je původce těchto názvů. Dále nás zajímaly proměny uličního názvosloví v historickém vývoji, i v tomto případě jsme sledovali sémantickou motivaci.

V teoretické části jsme představili nauku o vlastních jménech, tj. onomastiku. Nastínili jsme především její základní vymezení a členění, historický vývoj a významné osobnosti, které se zabývají onomastickým bádáním. Dále jsme se v této části zaobírali subdisciplínou onomastiky, která je známa jako nauka o vlastních jménech zeměpisných, tj. toponomastikou. Uvedli jsme její základní vymezení, historii a členění. Pozornost jsme zaměřili především na urbanonyma, jelikož jsou pomyslným středobodem naší práce. Zajímalo nás základní vymezení této skupiny vlastních jmen, dále jejich historický vývoj. Poté jsme se zabývali konkrétní skupinou urbanonym, tj. atributivními urbanonymy. Zjistili jsme, že lze vymežit dva typy těchto urbanonym. První typ, který obsahuje atribut kongruentní (přívlastek shodný), je složen z adjektiva a substantiva ulice (Benešova ulice). Druhý typ zahrnuje atribut nekongruentní (přívlastek neshodný), je složen ze substantiva ulice a substantiva v genitivu, popř. adjektiva v genitivním tvaru (ulice Hanče a Vrбаты, ulice Komenského).

Při zkoumání atributivních urbanonym, na této teoretické úrovni, jsme vycházeli z bohatého materiálového spektra, které zahrnovalo jednak postoj starších badatelů, ale také badatelů nynějších. Zjistili jsme, že se tito odborníci dělí na dvě křídla, co se týče atributivních urbanonym. Jedni upřednostňují variantu s přívlastkem shodným, druzí naopak s přívlastkem neshodným. Nejčastějším důvodem preferování atributivních urbanonym s přívlastkem shodným je jazyková ekonomie. Varianta s atributem nekongruentním je většinou víceslovná, tudíž nevyhovuje tendenci k úspornému vyjádření.

V praktické části jsme se zabývali analýzou vybraných atributivních urbanonym ve dvou městech kraje Vysočina. Nejprve jsme přiblížili tato dvě města, tj. Jihlavu a Moravské Budějovice. Pozornost jsme věnovali především jejich historii, původu pojmenování, současné podobě těchto měst a vývoji jejich uliční sítě. Poté jsme přistoupili k analýze konkrétních atributivních urbanonym. Z každého města jsme si vybrali několik atributivních urbanonym. Nejprve jsme se zabývali sémantickou motivací těchto uličních názvů. Zajímalo nás tedy, podle koho nebo čeho je daná ulice pojmenována. Je třeba konstatovat, že tato část našeho výzkumu byla pro nás snadnější, jelikož sémantická motivace byla vždy poměrně zřetelná.

Další částí našeho výzkumu bylo představit vybrané uliční názvy ve světle historického vývoje a rovněž ozřejmit jejich sémantickou motivaci. Jednotlivé názvy jsme se snažili dohledat v nejzazším období, od něhož jsme postupovali až do současnosti. Větší nesnáze nám působily názvy ulic směřující do nitra minulosti. V poslední části našeho výzkumu jsme sledovali strukturu vybraných atributivních urbanonym. Výše jsme uvedli, že je možné vymezit dva typy těchto urbanonym. Zajímalo nás tedy, jaký typ bude převládat v případě jihlavské a moravskobudějovické uliční sítě.

Náš výzkum se rozbíhal dvěma směry v návaznosti na dvě zkoumaná města. V případě Jihlavy se nám podařilo dohledat uliční názvy již ve středověku. Středověké uliční názvy byly nejčastěji motivovány skutečným tvarem ulice, směrem k určitému objektu, řemeslem či původními obyvateli. Tyto názvy byly ryze účelové a převážně v latinském jazyce. Touto dobou byly změny uličního názvosloví méně časté. K častějším proměnám docházelo od 18. a 19. století. V tomto období jsme zaznamenali názvy ulic pouze v německém jazyce, změna nastala až v roce 1919. Od tohoto roku byly používány české překlady německých názvů. Od roku 1939 byly možné pouze německé názvy, k české podobě se uliční názvy vrátily v roce 1945. V 19. a především ve 20. století byly jihlavské ulice pojmenovávány podle významných osobností. Tento motiv nebyl příliš vhodný, poněvadž společenský diktát měnil poměrně rychle významnost těchto osobností. Zaznamenali jsme, že k nejčastějším změnám názvů jihlavských ulic docházelo po vzniku Československé republiky, tj. po roce 1918, dále v roce 1939, tj. po okupaci, poté v roce 1945, tedy po osvobození a po roce 1989, tj. po pádu komunistické moci. Každá z těchto epoch s sebou přinášela různé hodnoty a postoje, podle nichž se taktéž formovalo uliční názvosloví.

Nejčastějším motivačním zdrojem současných názvů jihlavských ulic je významná osobnost, a to z různých sfér společnosti (Benešova ulice, Husova ulice, Kosmákova ulice, ulice Čajkovského, ulice Komenského, ulice Palackého), dále významný objekt v blízkosti ulice (Lazebnická ulice, Křížová ulice, Divadelní ulice). Zjistili jsme, že v případě jihlavského uličního názvosloví převládá varianta s atributem kongruentním. Vybrali jsme vzorek třinácti atributivních urbanonym, z nichž devět obsahuje atribut kongruentní a 4 atribut nekongruentní. Při výzkumu atributivních urbanonym v Jihlavě jsme mohli využít obecné poznatky týkající se vývoje urbanonym.

Při zkoumání atributivních urbanonym v Moravských Budějovicích nebylo možné využít tyto obecné poznatky, poněvadž zde se uliční názvy vyvíjely zcela specificky. První uliční názvy bylo možné totiž dohledat až v roce 1811, kdy došlo k prvnímu pojmenování moravskobudějovických ulic. Tyto názvy byly v německém jazyce. V roce 1907 následovala další vlna uličního pojmenování. Zjistili jsme, že některé uliční názvy vznikly mnohem později než v těchto dvou letopočtech, poněvadž uliční síť podléhá dlouhému časovému horizontu. Důležitou roli hraje skutečnost, že k prvnímu pojmenování moravskobudějovických ulic došlo na rozdíl od jihlavských ulic poměrně pozdě. Došli jsme k závěru, že k nejmarkantnějším změnám moravskobudějovického uličního názvosloví docházelo především po roce 1918, kdy vznikla Československá republika, po roce 1939, tj. po okupaci, dále v roce 1945, tedy po osvobození, v roce 1948 po nástupu komunistů k moci a po roce 1989, kdy došlo k pádu jejich moci. Častěji podléhaly změnám uliční názvy, které byly motivovány významnými osobnostmi, jelikož se důležitost těchto osobností s každou novou epochou měnila.

Nejfrekventovanějším motivačním zdrojem současných názvů moravskobudějovických ulic je významná osobnost (Havlíčková ulice, Husova ulice, Janáčková ulice, Jiráskova ulice, Šafaříkova ulice, ulice Dobrovského, ulice Komenského, Tyršova ulice). V případě moravskobudějovických ulic rovněž převládá varianta s atributem kongruentním. Domníváme se, že hlavním důvodem převahy tohoto typu atributivních urbanonym je především zmíněná jazyková ekonomie. Cílem této práce bylo analyzovat vybraná atributivní urbanonyma z hlediska sémantického a historického, a to ve dvou městech kraje Vysočina. Konstatujeme, že cíl této práce byl splněn. V budoucnu bychom se rádi zabývali výzkumem všech atributivních urbanonym v Moravských Budějovicích a v Jihlavě v naší diplomové práci.

5. Seznam použité literatury

Publikace

1. DAVID, Jaroslav a ROUS Pavel. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, 201 s. ISBN 80-200-1454-3.
2. DAVID, Jaroslav. *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice: kapitoly z moderní české toponymie: místní jména, uliční názvy, literární toponyma*. Praha: Academia, 2011, 333 s. ISBN 978-80-200-1913-4.
3. DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Osudy Ústavu pro jazyk český: dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2011, 271 s. ISBN 978-80-86496-53-5.
4. HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, 161 s. ISBN 80-200-1253-2.
5. KNAPPOVÁ, Miloslava. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia, 1989, 204 s. ISBN 80-200-0167-0.
6. OLIVOVÁ - NEZBEDOVÁ, Libuše, a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, 520 s. ISBN 80-200-0554-4.
7. PLESKALOVÁ, Jana a kol. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5.
8. ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, 231 s.
9. ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 191 s. ISBN 80-210-2027-X.

Příspěvky ve sbornících

10. MAJTÁN, Milan. Vývin urbanonymie pred obdobím národného obrodzenia. In: M. Majtán – P. Odaloš (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela, 1996, s. 56 – 60. ISBN 80 – 8055 – 002 – 6.
11. MATÚŠOVÁ, Jana. Ke stavu a vývoji urbanonymie měst na Česko - německém jazykovém rozmezí. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola II, Urbanonymia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1988, s. 85 – 90.
12. SPAL, Jaromír. Jména ulic s přívlaskem neshodným. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola II, Urbanonymia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1988, s. 75 – 78.
13. ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In: J. David – M. Harvalík – M. Čornejová (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*. Ostrava – Praha: FF OSU a ÚJČ AV ČR, 2010, s. 463 – 469. ISBN 978 – 80 – 7368 – 779 – 3.

Slovníky

14. BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

Jazykové příručky

15. ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996, 380 s. ISBN 80-85866-12-9.

Encyklopedie

16. LAŠTOVKA, Marek a LEDVINKA, Václav. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 1. díl, A – N. Praha: Libri, 1997, 604 s. ISBN 80-85983-24-9.
17. LAŠTOVKA, Marek a LEDVINKA, Václav. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 2. díl, O – Ž. Praha: Libri, 1998, 725 s. ISBN 80-85983-25-7.

Příspěvky v časopisech

18. ERBAN, Karel. Jména a názvy v nové republice. *Naše řeč* [online]. 1945, roč. 29, č. 3 – 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3883>.
19. KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost* [online]. 1992, roč. 53, č. 3. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.
20. KNAPPOVÁ, Miloslava. Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu. *Naše řeč* [online]. 1985, roč. 68, č. 1. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6512>.
21. MATÚŠOVÁ, Jana. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4. [cit. 2015 – 10 – 2]. Převzato z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.
22. ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra. Dějiny onomastiky jako vědecké disciplíny a předmět jejího zkoumání. *Usta ad Albim BOHEMICA*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2004, roč. 3, č. 1, s. 15 – 25. ISSN 1213 – 7618.
23. ŠRÁMEK, Rudolf. Urbanonymie a urbonymie. *Onomastický zpravodaj ČSAV*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, 1990, roč. 31, s. 65 – 77. ISSN 0232-0266.

Regionální literatura

Jihlava

24. BRADÁČ, Bohumír. Jména nových ulic v Jihlavě. *Jihlavské listy*. Jihlava: kraj Vysočina, 1923, roč. 18, číslo 1 – 2.
25. HOFFMAN, František. Jihlavskými ulicemi. In: *Kulturní přehled*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1967, s. 1 – 2.
26. JAROŠ, Zdeněk. *Jihlava v datech. Historický kalendář města Jihlavy*. Jihlava: Astera G, 1999, 111 s. ISBN 80 – 901312 – 4 – 7.
27. JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování*. Jihlava: Městský úřad Jihlava, 1993, 45 s.
28. JELÍNEK, Jiří. Základní změny v pojmenování Jihlavských ulic v letech 1878 – 1945. In: *Kulturní krajiny a identity podél česko – rakouských hranic – 60 let EU*. Jihlava: Státní okresní archiv Jihlava, 2013, s. 108 – 113.

29. KOPČÁKOVÁ, Lenka. Po stopách názvů ulic. *Jihlavské listy*. Jihlava: kraj Vysočina, 2014 – 2015.
30. KŘESADLO, Karel. K jménům jihlavských ulic. *Zpravodaj města Jihlavy*. Jihlava, 1990 – 1991.
31. KŘESADLO, Karel. *Města ČSSR – Jihlava*. Praha: Pressfoto, 1986, 45 s.
32. PATOČKA, František. *Adresář města Jihlavy*. Jihlava: Jihlavské listy, 1926, 32 s.
33. PODHORSKÝ, Marek. *Kraj Vysočina*. Praha: Freytag & Berndt, 2003, 152 s. ISBN 80 – 7316 – 075 – 7.
34. VILÍMEK, Ladislav. *I domy umírají vstojе*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2014, 235 s. ISBN 978 – 80 – 88003 – 06 – 9.

Moravské Budějovice

35. HOSÁK, Ladislav a kol. *Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2005, 564 s.
36. JECH, František. *Pamětní kniha Moravských Budějovic do roku 1920*. Moravské Budějovice, 1934, 65 s.
37. JENERÁL, Emil. Za názvy ulic a náměstí. *Zpravodaj Moravské Budějovice*. Moravské Budějovice, 1987, roč. 11, č. 1 – 12.
38. Pojmenování ulic v Moravských Budějovicích. *Naše noviny*. Moravské Budějovice, 1907, roč. 6, číslo 10, s. 3.
39. SMETANA, Vlastimil. *Moravskobudějovicko – mikroregion kraje Vysočina*. Moravské Budějovice, 2002, 40 s.
40. VLK, František. *Moravské Budějovice*. Moravské Budějovice, 2012, 214 s.
41. VLK, František. *Moravskobudějovický uličník*. Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2012, 38 s.

6. Seznam map

Mapa 1: Administrativní členění Jihlavy	33
Mapa 2: Administrativní členění Moravských Budějovic	45

7. Seznam příloh

Příloha č. 1: Muzeum v Moravských Budějovicích.

Příloha č. 2: Farní kostel sv. Jiljí v Moravských Budějovicích.

Příloha č. 3: Kostel sv. Ignáce z Loyoly v Jihlavě.

Příloha č. 4: Brána Matky Boží v Jihlavě.

Příloha č. 5: Masarykovo náměstí v Jihlavě.

Příloha č. 1: Muzeum v Moravských Budějovicích.

Příloha č. 2: Farní kostel sv. Jiljí v Moravských Budějovicích.

Příloha č. 3: Kostel sv. Ignáce z Loyoly v Jihlavě.

Příloha č. 4: Brána Matky Boží v Jihlavě.

Příloha č. 5: Masarykovo náměstí v Jihlavě.

Fotografie Ivany Veselé